

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ
Գ. ՏԱՐԻ

1929 — ՅՈՒՆԻՍ
ԹԻԻ 6

Ս Ի Ո Ն

ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱԳԼԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՔ. Հայաստանայց եկեղեցւոյ քարեկարգութեան վերաբերեալ խնդիրներ. — 2. Եկեղեցւոյ հեղինակութիւնը. — 3. ԿՐՕՆԱԿԱՆ. Զինք եւ նշմարութիւն. Ֆ. Յ. Մ. — 4. ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ. Վազգ մը կապոյտ երկինքին մէջ. Comtesse de Noailles. Թրգիւ. Ե. Ե. Դ. — 5. ՊԱՏՄԱԿԱՆ. Դողգոքայի եկեղեցիին հայկական յիշատակները. Մ. Ե. Ա. — 6. Կիլիկիոյ կաթողիկոսները. Ագարիա Ջուղայեցի. Բ. Ե. — 7. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ամովսա «Հարմօնայ»ն եւ Հայաստան. Ս. Տէր Մ. Գրիգորեան. — 8. ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՍԱԿԱՆ. Յովհաննէս արսմաքան, Թ. դար. Յ. Օշական. — 9. Յուշեր Նիշեր. Ասրուշան. — 10. ՆՇԽԱՐՔ ՆԱԽՆԵԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ. Ս. Եփրեմի Ասորոյ վիշտասան ասացումսք վասն Նիկովիդիայ փառաքին. Ֆ. Յ. Մ. — 11. Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ:



ՍԻՈՆ, ՀԱՅ ԱՄՍԱԳԻՐ

Գ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1929 — ՅՈՒՆԻՍ

ԹԻԻ — 6

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԽՆՊԻՐՆԵՐ

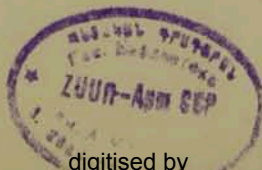
Է.

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՊԱՇՏՈՆԻԹԻԻՆԸ

2. — ՆԿԱՐԱԳԻՐ

Նկարագիր՝ ամենէն շատ յեղյեղում բառն է արդի լեզուներու և բարբերում մէջ։ Բայց ինչ է ասոր նշանակութիւնը երբ անձի մը նկարագրին վերայ է խնդիրը։ Մեր ընթացիկ հայերէնի մէջ caractère բառին համապօր է նկարագիրը, և հոգեբանական ու բարոյագիտական առումով կը նշանակէ անձի մը բնաստութիւնը, յատկութիւնը։ Իսկ caractère ամենէն յատուկ կը նշանակէ գիր, տառ, և հին հայերէնով՝ նշանագիր։ Արդ՝ լեզուի մը յատկութիւնը արտայայտելու մէջ ինչ որ են իր այբուբենքին գիրերը, անձի մը բնաստութիւնը կամ յատկութիւնը արտայայտելու մէջ ալ նոյն է նկարագիրը. այսինքն մարդու բարոյական արժէքին որոշ, յսակ գիծերը կամ գիծերը։ Ինչպէս որ լեզուի մէջ այլը այլ է միշտ և չի շփոթուիր ճէի կամ ԲԷի հետ, այսպէս ալ անձի մը բարոյական այբուբենքին (նկարագրին) մէջ գիրերը պիտի չշփոթուին իրարու հետ։ Երբ կ'ըսենք թէ այսինչ մարդը նկարագիր չունի կամ աննկարագրին մէկն է, այդ որակումով կ'ուզենք ըսել թէ այդ մարդուն բարոյական արժէքին գիծերը ո՛չ միայն որոշ և յստակ չեն, այլ նաև գիրերը իրարու հետ շփոթում են։ Այդպիսի մարդոց բարոյական կեանքին այլը ունէ ատեն կրնանայ փոխուիլ և շփոթուիլ այբուբենքի միւս բոլոր գիրերուն հետ։ Այսօր եթէ այլ է մարդուն նկարագիրը, վաղը ճէ կամ ԲԷ է. չես կրնար հշդտեւ անոր բարոյականին և հոգիին գիծերը։

Քրիստոնէական բարոյականի սկզբունքներէն մէկն է որ քրիստոնէայ մարդուն նկարագիրը պէտք է ըլլայ որոշ, յստակ, այնքան որոշ և յստակ որ չըվերցնէ ունէ մեկնութիւն և տեղի չտայ ունէ կտակածի։ Չեր այոն այո՛ և ոչն ո՛չ ըլլայ։ Ճիշդ չիտակ, ճիշդ, որոշ, յստակ։ Եւ արդէն նկարագրի այս պարզութեան և յատկութեան վրայ է խնդիրը, երբ կը խօսինք հոգևոր պաշտօնեայի բնաստութեան մասին։



140-98

Պէտք է ուշադրութիւն ընել որ այժմիս և ո՛չի յստակութիւնը չչփոխուի յամառութեան հետ. վասն զի յամառութիւնը պարզապէս կամակորուրթիւն է. բարոյական ուրիշ թերութիւն մը, որ կապ ունի մարդու ֆիզիքական տեսակ մը ակտաւոր պայմաններուն հետ: Ասիկա երկարի կամք ալ չէ. վասն զի այս բացատրութիւնը կ'արտայայտէ մարդու հոգեկան արիւթիւնը ճշմարտութիւնները պաշտպանելու մէջ, ամէն գնով: Յամառը և երկարի կամք ունեցողը իրարմէ բոլորովին տարբեր մարդիկ են իրենց նկարագրով: Յամառը սուսին և սխալին մէջ ալ յամառ է:

Արդ, կոչուվէն ետքը նկարագրի՛ր պիտի ըլլայ առաջին փնտռուելիք յստակութիւնը հոգևոր պաշտօնի թեկնածուներուն վրայ. վասն զի նկարագրին է որ հոգևոր պաշտօնեային կուտայ իրեն որոշ տեղը իր պաշտօնին մէջ: Ժողովուրդին վստահութիւնը դրաւելու, իր խօսքին և կենցաղին հեղինակութեամբը ժողովուրդին առաջնորդելու գաղտնիքը պէտք է փնտռել եկեղեցականին նըկարագրին մէջ:

Դիտուած է որ յեղյեցուկ նկարագրով կամ աննկարագիր եկեղեցականները վտանգաւոր եղած են եկեղեցւոյ մէջ ամէն կերպով: Այդպիսիները վտանգած են նոյն իսկ իրենց անձնական շահերը, և որովհետեւ յեղյեցուկ են, ստիպուած են քշուիլ ամէն հոսանքէ. միշտ գլտորիլ է իրենց ճակատագիրը մինչև որ զարնուին ժայռի մը և փչուին և կամ իյնան անգունդ մը և կորսուին:

Նկարագրի՛ր միայն իր բարոյական ու կենցաղագիտական արժէքին համար չէ որ կը փնտռուի մարդու մէջ, այլ նաեւ անոր սկզբունքներուն և համոզումներուն հետ ալ սերտիւ կապուած է ան: Մարդը ի՞նչ բանի կը հաւատայ, ի՞նչերով կը հետաքրքրուի կեանք ըստած զարմանալի իրականութեան մէջ, ի՞նչպէս կ'ըմբռնէ իր անձնական պարտաւորութիւններն ու պաշտօնական պատասխանատուութիւնները, ի՞նչպէս կը գործէ, կ'աշխատի, — ասոնք բոլոր մարդու նկարագրին ճառագայթումներն են: Հոգևոր պաշտօնեայն պէտք է ունենայ նկարագիր մը յստակ դիմերով, անյեղի, անշեղ, և, ինչպէս կ'ըսուի, ազամանդէ նկարագիր մը, որովհետեւ միայն ան է իր զօրութիւնը, իր հարըստութիւնը, իր յենարանը, իր գործունեայ կեանքին ամրոցը: Հոգևոր պաշտօնեայն իր նկարագրով միայն կրնայ տոկալ դժուարութիւններու և համբերել՝ հնարաւորութեան լաւ տրամաբանուած սահմաններուն մէջ, և ցոլացնել իր սուրբ պաշտօնին ոգին, որով պիտի ոգևորուի նաեւ հաւատացեալներու բազմութիւնը:

Ամէն գործի մէջ վստահութիւն ըստած վիճակը մեծ գրամագլուխ մըն է մարդոց համար կամ զօրութիւն մը, որուն կը կռթնին մարդիկ և կ'ընեն իրենց գործաւնութիւնները, նիւթական ըլլան ասոնք կամ բարոյական: Իսկ վստահութիւնը ուրիշ բան չէ ըստինքեան եթէ ոչ նկարագրի պարզ խնդիր մը:

Հոգևոր պաշտօնեայն պէտք է որ վստահութիւն ներշնչէ իր պաշտօնին բոլոր կողմերուն վրայ: Պէտք է խոստովանիլ որ մեր եկեղեցւոյ ժողովուրդը, մանաւանդ անոր առաջնորդող գաղափարը, առհասարակ չի ներշնչուիր իր հոգևոր պաշտօնեաներէն: Հոգևոր պաշտօնեան տեսակ մը մեքենայ է անոնց աչքին, որ արարողութիւններ կը կատարէ, խորհուրդներ կը մատակարարէ, իբրեւ պահանջ ձեականութեան. այն՝ բարեկամ մը, խորհրդատու և խրատատու

մը չէ այլևս : Խոստովանութիւնը, զոր օրինակ, որ եկեղեցւոյ ներքին կեանքին զօրութեան և սրբութեան ազդակներէն մէկն է քրիստոնէութեան մէջ, կորսնցուցած է իր դարձնական նշանակութիւնը . չկայ խոստովանութիւն բառին բուն իմաստով, վասն զի չկայ վստահութիւն և փոխադարձ վստահութիւն . և չկայ վստահութիւն, վասն զի եղծուած է նկարագիրը խոստովանութեան պաշտօնեային :

Մեր Փրկչին մարդկային կեանքին ու կենցաղին մէջ իր ամէնէն տիրական դիժն եղաւ իր նկարագիրը, ձեր այոն այո՛ եւ ոչն ո՛չ ըլլայ ըսողին նկարագիրը, որ հաւաստապէս փայլեցաւ ինչպէս տառերիւ տարեկան պատանի Յիսուսին, նոյնպէս Գողգոթայի վրայ խաչուած Փրկչին վրայ :

Նկարագրին ամէնէն դրաւիչ ստորագիծներէն մէկն է բարութիւնը . Այոն այո՛ եւ ոչն ո՛չ ըսող մարդը չի կրնար չաւ ըլլալ : Չար մարդը կարելի չէ որ հոգեւորական ըլլայ : Կրնայ սքեմաւորուիլ, եկեղեցական ձեանալ, բայց ասիկա չի նշանակեր թէ այդ մարդը հոգեւոր պաշտօնեայ եղաւ : Առակախօս Վարդան վարդապետի խօսքով՝ կատուին փիլոն տուեր են և կարծեր է որ կրօնաւոր եղաւ : Չար մարդը իր նկարագրովն իսկ հակառակ է կրօնին : Չար մարդը չի կրնար նաեւ ուսուցիչն ըլլալ կրօնին . վասն զի կրօնը հակառակ է չարութեան : Հաղորդակա՛ն է բարութիւնը : Կը ծաւալի ան օծութեան իւղին պէս : Եթէ ստոյգ է որ չարերը երգ չունին, աւելի իրաւամբ կարելի է ըսել չարերը սէր չունին, տեսիլ (vision) չունին, անոնք չեն կրնար քաջ հովիւին պէս ինքզինքնին նուիրել իրենց նպատակին : Անոնք գաղափար իսկ չունին անձնութեան և պատասխանատւութեան մասին : Չարը այլամերժ է : Իսկ հոգեւոր պաշտօնեայն պէտք է ըլլայ այլասէր : Ապրիլ ուրիշներուն համար, ծառայել այլոց, բարի եկեղեցականին նկարագիրն է ասիկա :

Աւետարանի մէջ աղուոր պատկեր մը կայ : Երբ Յիսուս կը տեսնէ Նաթանայէլը, կը բացազանչէ, Ահա՛ մարդ մը որուն ներքն ներքն քրիստոնէական չկայ : Հարկ չկայ հետաքրքրուելու թէ, — ինչպէս որ ինքն Նաթանայէլ ալ հետաքրքրուեցաւ, — ինչէ՞ն գիտցաւ Յիսուս ասիկա : Չըսենք թէ ամենազէտ էր Յիսուս և գիտցաւ : Ո՛չ . շատ պարզ է խնդիրը . աննենդութիւնը ինքնին կը պոռայ, կ'ազդակէ մարդու բոլոր շարժումներուն և արտայայտութիւններուն մէջ : Եւ Յիսուս զոհաջուց Նաթանայէլին հետաքրքրութիւնը . — ես քու աղօթելու կերպէն գիտցայ թէ աննենդ, բարի մարդ մըն ես գուն : Դուն կ'աղօթէիր թղենիին տակ և ես անկից կ'անցնէի պատահաբա՛ւ . տեսայ քեզ : Այսպիսի միայն : Ամէնէն սովորական և ամէնէն աննշան պարագաներու մէջ ինքնին կը յայտնուի մարդուն նկարագիրը : Երկար բարակ հետազօտութիւն, քննութիւն փորձեր, մարդուն նկարագիրը : Եւ մը, արտայայտութիւն մը բաւական է որ ներքին մարդը երեան դայ :

Բարեկարգելու համար Հայց. եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնը պէտք է թեկնածուներուն վրայ փնտռել կոչումի հետ նաեւ նկարագիրը և բարի նկարագիրը :

նահատէ իր Մայրենի եկեղեցւոյն կազմակերպութեան պէտքը: Այս ողջունելի և քաջակերական իրականութիւնը, սակայն, չի կրնար հասնիլ իր նպատակին, եթէ առանց արեւելայի չյարգութիւն չայց. եկեղեցւոյ հեղինակութիւնը ամէնէն յառաջ իր զաւակներու յոգմէն:

Ըստ մեզ երկու գլխաւոր կէտերու ուշադրութիւն պէտք է դարձնել՝ սխալ և թիւր գաղափար չկազմելու համար Հայց. եկեղեցւոյ հեղինակութեան մասին:

Առաջին կէտը.— Հայց. եկեղեցին ամէնէն յառաջ հոգեւոր հաստատութիւն մըն է, հայ ժողովուրդին կրօնական գոտարարութեան դարաւոր և փոռաւոր դպրոցը և անոր առկուլութեան ու գործունէութեան ներշնչաբանը: Հայ ժողովուրդը պէտք է որ իր կարճ և տկար միջոցներով իսկ օժանդակէ իր Մայրենի եկեղեցւոյն հոգեւոր նկարագրին անվթար պահպանութեան: Հայ ժողովուրդին ծանօթ եկեղեցասիրութիւնը և անոր նուիրումները իր եկեղեցին պայծառ պահելու նախանձախնայութեան մէջ, բոլոր և ապահովութիւններ ևն ամէն կերպով: Այս առաջին կէտին մէջ ըլլալիք զոհողութիւնը բարոյական արժէք մը ունի գրեթէ: Եւ հարկ է որ ընենք այս զոհողութիւնը առանց վերապահութեան:

Երկրորդ կէտը.— Հայց. եկեղեցին առանցքը եղած է, միշտ իր հոգեւոր նշանակութեամբ և հեղինակութեամբ, մեր ժողովուրդի ընկերային կեանքի խնդիրներուն: Եկեղեցին է որ կը հսկէ հայ ժողովուրդի, զոր օրինակ, ամուսնական, կրթական, վարչական և այլն գործերուն: Եւ հիմա՞յ ալ բոլոր գաղթավայրերու մէջ, քրիստոնեայ թէ իսլամ, Հայաստանեայց եկեղեցին է որ կը ներկայացնէ հայ ժողովուրդը, և մասնաւորապէս իսլամ գաղթավայրերու մէջ բացարձակապէս Հայց. եկեղեցիով է որ հայ ժողովուրդը կը ճանչցուի իրրեւ ազգային համայնք կամ զանգուած:

Մեր ժողովուրդին և մա՛նաւանդ անոր գործունէայ զաւակներուն նուիրական պտուղը պիտի ըլլայ յարգել իրենց Մայրենի եկեղեցւոյն հեղինակութիւնը, որպէս զի ան կարենայ թէ՛ նոյն ինքն հայ ժողովուրդին ծոցը և թէ՛ տիրող և հովանաւորող կառավարութեանց առջև արդիւնաւորութեամբ կատարել իր առաջնորդի պաշտօնը: Սակայն խօսքով՝ ժողովուրդին է որ պիտի յարգէ իր եկեղեցւոյն հեղինակութիւնը և ոչ թէ եկեղեցին բանի միջոցներով պիտի պարտադրէ իր հեղինակութիւնը ժողովուրդին վրայ: «Է՛ր երբեմն» որ եկեղեցին ունէր այդ բանի կամ նիւթական միջոցները: Այսօր անցած են ատոնք, և լա՛ւ է որ անցած գացած են. վասն զի բռնապետութիւնը չէ՛ հոգւոր իշխանութեան մը նկարագիրը: Մեր եկեղեցւոյն ժողովուրդը իրեն բնածին ողջմտութեամբ և իրեն աւանդական երկրպագութեամբն է որ բարձր պիտի պահէ իր եկեղեցւոյն հեղինակութիւնը, և թոյլ պիտի չտայ որ ան նշաւակ ըլլայ անհատական նկատումներու և խմբակցական յայտնի կամ զաղանի շահերու. վասն զի գաղթավայրերու մէջ, Հայց. եկեղեցիէն և անոր հոգեւոր իշխանութենէն զատ ոյժ մը, հաստատութիւն մը չունինք, պահելու և ներկայացնելու համար Հայութիւնը:

Եթէ մենք չյարգենք մեր հոգեւոր իշխանութիւնը, իրաւունք չունինք պահանջել ուրիշներէ որ յարգեն զայն. եթէ մենք չկազմակերպենք մեր տկար և կարճ միջոցները կոթնելով մեր հոգեւոր իշխանութեան, և զանոնք չզննենք ի սպաս մեր ինքնապահպանութեան և ուժաւորման, իրաւունք չունինք սպասելու որ դուրսէն օգնութիւններ ընձեռուին մեզի:

Գիտնա՛նք յարգը մեր ձեռքը մնացած բարոյական և նիւթական ոյժերուն :

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ

Ի Ս. ԳԻՐՍ ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ

Քենեդի գիրք: Յ՝ 5, 59:

Դ. (*)

ԶԻՆԵՂ Է ՃԵՄԱՔՏՈՒԹԻՒՆ

«Զինե՛ղ և ճշմարտութիւն».— այս հարցում անպաշտ ի սկզբանէ զբաղեցուցած է զմարդկային միտք. յորմէ հետէ խորհող մարդ սկսաւ պարագիւլ ի քննական նկատութիւն համարէն տիեզերաց և ի խորմէ զննել զհանդամանս աշխարհիս և կենաց, միշտ ֆանայած է խելամուռ լինել զաղտնեաց բնութեան և արարչութեան, խորագլուխ լինել էութեան երեւելեաց և աներևութից, հետազոտել և խմանալ զսկզբնապատճառս և զիսկութիւն գոյութեան, այսինքն՝ հասաւ լինել իրաց ըստ ինքեանց, էութեան և նպատակի նոցանց:— Ուստի՞ է աշխարհս այս, զի՞արդ՝ վասն է՞ր և առ ի՞նչ է. զի՞նչ է բուն իմաստն աշխարհիս, զի՞նչ է առեղծուածն կենաց և զի՞նչ է միտման նորին: Այս և սոյնպիսի հարցուածոց ի խնդիր ելած են վերատին և վերստին անթիւ անհամար իմաստաւէրք ի հնումն և ի նորումն, և զուն գործած են բազմազիւմ առաւել կամ նուազ հոյակապ զիտական յօրինաւոր օրինակօք և տեսական պայմանօք լուծանել զնոսին:

Ապաքէն խաղաղութեան հետազոտիչ միւսք մարդոյս, մասնաւորապէս փիլիսոփայք հեթանոս հին ժամանակաց յընթացս դարաց վերահասու եղած են բազմապիսի նորանոր ծանօթութեանց, գտած են ինչ ինչ ճշմարտութիւնս, բայց սակայն չեն կարողացած զիտակ լինել բուն իսկ բացարձակ ճշմարտութեան: Միթէ հնա՞ր ինչ ինչ լսկ զիտական ճանապարհաւ և ո՞ճով հասանել ի զիտութիւն ճշմարտութեան. արդեւք բընաւ իսկ կա՞յ ճշմարտութիւն, ո՞ւր է նա և զի՞նչ է:— Ի կատարած ամենայնի, յիտ

անչափ ճգնաց, մարդկեղէն իմաստասիրութիւնն, յուսահատ և ի հարկէ բռնադատեալ, պարտէր խոստովանել թէ քննողանցն է ի խնդիր ելանել ճշմարտութեան, զի անգոյ է այն.— յայտ իսկ է՝ թէ չի՛ք ինչ ճշմարտ. և այն միայն ստոյգ է՝ թէ ոչի՛նչ զիտեմք ստուգութեամբ:— Այս էր եղբակացութիւն հեթանոսական իմաստասիրութեան, ինքնորաւ և ինքնահաճ մարդկեղէն զիտութեան, զոր սքանչելապէս և զիպրապոյնս կը նկարագրէ Պաւլոս Առաքեալ ի թղթին առ Հռովմայեցիս (Փլ. 1, 18—25), զայս ձեւ օրինակի.

«Քանզի յայտնեաց է բարիութիւն Աստուծոյ յերկնից ի վերայ ամենայն ամբարշտութեան և անիրաւութեան մարդկոն, որք զճշմարտութիւնն անիրաւութեամբ ունին [ճշդիւ՝ կասեցուցանեն, կամ՝ արգիլուն, կամ՝ խափանեն]: Վասն զի զիտութիւնն Աստուծոյ յայտնի է ի նոսա, քանզի Աստուծոյ իսկ յայտնեաց նոցա: Զիտաներեւոյթք [այսինքն՝ աներևոյթ էութիւն] նորա ի սկզբանէ աշխարհի արարածովքս [= իւր ստեղծած գործովք] իմացեալ [= խորհելով, մտախոհութեամբ] տեսանին, այսինքն է մշանջնաւորութիւն և գորութիւն [ճշդիւ՝ մշանջնաւոր գորութիւն] և Աստուածութիւն [= Աստուածային բարութիւն] նորա, զի ո՛չ գտանիցին ամենեւին տալ պատասխանի [= որպէս զի այլ և ու չկարենան ամենեւին զանձինս արդարացուցանել]: զի ծանեան զԱստուծոյ, և ոչ իբրեւ զԱստուծոյ միտաւորեցին կամ գոհացան [զնմանէ], այլ նախապէս ի խորհուրդս իւրեանց, և խաւարեցան անմըտութեամբ սիրտք նոցա [= անմիտ սիրտք նոցա]: Զանձինս առ իմաստաւորս ունէին, յիմարեցան [= յիմարեցան այնու զի զանձինս առ իմաստաւորս ունէին], և փոխեցին զմիտոս անեղծին Աստուծոյ ի նմանութիւն եղծանելի մարդոյ և թռչնոց և շորքատանեաց և սոդոց. . . [և] որք փոխանակեցին զճշմարտութիւնն Աստուծոյ ընդ ստութեան, և հնազանդեցան [ճշդիւ՝ երկիր պղծին] և պաշտեցին զարարածս և ո՛չ զԱրարիչն:—

Արդարեւ հեթանոս աշխարհի կրօնական և իմաստասիրական զարգացումն ժամանած էր ի խաւարածում կապալաւորութիւն, ի զաղրալի մարդապաշտութիւն և

(*) Տե՛ս Սիմոն 1928, էջ 262 հհ. և էջ 330 հհ. և Սիմոն 1929, էջ 68 հհ.:

ի յուսակորոյս սկեպտիկան (յերկուանոց) աշխարհահայեցութիւն, որոց զոգչես իմն արձագանդքն են՝ որք կը հնչեն բերանով Պիղատոսի Պնտաքէոյ, որ ամբարձաւ աճ եւ հեղեութեամբ խոտն արհամարհանօք բացաղանչեց՝ «Զի՛նչ եւ մշնարսորիւն», — երբ զէմ յանդիման նորա կանգնած էր անձնաւորումն մշնարսորիւն մարմնապիս իմն-նին գլխովին, — Փրկիչն աշխարհի, իրբեւ հէք կալանուոր եւ մահապարտ:

Հրէից ծերակոյտն, քահանայապետն Կայիափա, ծերք եւ զղիւրք, մատնութեամբ Յուդայի կալեալ զՅիսուս կ'ածեն կը հուսննդնա յատեանն իւրեանց, եւ յետ կարճ՝ խոտլայոյզ ամբոխովից հարցաքննութեան յորում Յիսուս յայտնապէս զանձն Փրկուստն եւ Որդի Աստուծոյ կը յայտարարէ, զնա իրբեւ զհայժոյիչ ի մահ կը դատապարտեն: Բայց որովհետեւ Հրէական ծերակոյտն չորմէ հետէ Հրէաստան (Պաղեստինէ) Հռովմէական Պատեթեան գաւառ եղած էր (յամի 6), չունէր այլեւս մահուան դատաւճառց գործադրութեան իրաւունքն, այլ այդ իշխանութիւն կենաց եւ մահու վերապահեալ էր միայն Հռովմայեցի Պրահուրատորին (կուսակալին): Հարկեցան տանէր զՅիսուս կապեալ յատեանն Պիղատոսի, որ յայնժամ կուսակալ էր Հրէաստանի եւ միանգամայն զերազոյն դատաւոր (յամն 26—36):

Արդ, ծերակոյտն Հրէից՝ գառաջակայ ինդիրն Հռովմայեցի դատաւորին աւելի զիւրաշառ եւ ընդունելի ընծայելոյ նպատակով՝ խորամանկութեամբ պատրաստած եւ մատուցած էր զիւր դատախազութիւնըն, միանգամայն քաղաքական զոյն տալով դատին:

Ամբաստանութիւնն էր երեքկիսն պայմանաւ. նախ՝ զի Յիսուս խոտլարար է հասարակաց խաղաղութեան, եւ խոտորեցուցիչ մողովրդեան, վասն որոց չարագործ երկրորդ՝ զի արգելու ի տալոյ հարկս Կայսեր, ուստի ապստամբ, երրորդ՝ զի ստէր զանձնէ թէ Քրիստոսն իցէ, թագաւոր Հրէից եւ Որդի Աստուծոյ, ոմին իրի հայհոյիչ, յճր սակս ըստ Հրէական օրինաց պարտի մեռանել (Երկր. Օր. 13, 1—5 եւ Ղեւ. 24, 16), եւ զի մասնաւորապէս թագաւոր կոչէ զանձն իւր, ուստի հակառակ է Կայսեր, եւ ա՛յս իսկ, ըստ Հռովմէական

դատման, յայտնապէս քրէական յանցանք էր (*). ընդդէմ Կայսեր Հռովմայեցւոյ եւ Պատեթեան, եւ ըսեն այս կէտ ամբաստանութեան հուսկ յետոյ վճռական թուեցաւ Պիղատոսի, որ եւ՝ կամելով հաճել զմիտս ամբոխին՝ հաւանեցաւ տալ զվճիռ մահապարտութեան (**):

«Եւ Յիսուս եկաց առաջի դատաւորին».— չէ՞ մարթ երեւակայել առաւել յուզիչ, առաւել սարսուռի, առաւել ահաւոր եւ սքանչելահաշ տեսարան քան զայն՝ զոր ազդոյ արձանական ոճով համոտալիք կը նկարագրեն Աւետարանիչքն Մթ 27, 11—26. Մկ 15, 1—20. Ղկ 23, 1—25 եւ մանաւանդ ՅՆ 18, 28—19, 1—16:

Պիղատոս եւ Յիսուս, զէմ յանդիման միմեանց կանգնած, երկու տիեզերական պատմական իշխանութիւնք, հեթանոսութիւն եւ Քրիստոնէութիւն.— մին երեւեցուցիչ մեծագոր աշխարհակալ Պատեթեան Հռովմայեցւոյ, նստեալ յաթոս դատաւորական. իսկ մեւսն՝ թագաւոր թագաւորաց եւ Տէր տերանց, ահեղ՝ մեծաշուք եւ վեհափառ կերպարանօք, իրբեւ կալանաւոր, չարագործ եւ մահապարտ:

Պիղատոս հարցանէ զպատգամաւորս ծերակոյտին. «զի՛նչ չարախօսութիւն մատուցանէք զառնէն զայնմանէ»:

Պատասխան. «Եթէ Հէր չարագործ այնն այն, ապա ո՛չ մասնէաք զնա քեզ»:

Պիղատոս արհամարհոտ հեղնութեամբ. «Առէք զնա դուք, եւ ըստ ձերոց օրինացն դատեցարուք»:

Հրեայք զգալով զայսպանալից քամահանս դատաւորին կը հարկաւորին իւրեանց իշխանութեան չափաւորութիւնն խոտտովանել.— «Մեզ ո՛չ է արման սպանանել զոք».— այսինքն՝ չունիմք զայդ իրաւունս:

Ապա Պիղատոս զսրովիչ հեղնութեամբ ասէ յամբաստանեալն. «Դո՞ւ ես թագաւորն Հրէից»:

Յիսուս երկակողմանի պատասխանելով.— «Ի քէն ասես զայդ, եթէ ալք ասացին քեզ զիննէն».— այսինքն՝ ըստ Հռովմէա-

(*) Լատ. crimen laesae majestatis.

(**) Ըստ օրինաւոր ոճոյ ասելով՝ condemnno, ibis in crucem, գատապարտեմ զքեզ ի խաչ ելանել:

կա՞նք կամ ըստ Հրէական տեսակետի է հարցումնդ այդ. արդեւք պարտիմ պաշտպանել անձինս ընդդէմ ամբաստանութեան Հոգեմայրիցի՞ դատաւորին՝ թէ եւ խնամարար աստուծոյ մի եմ ի կայսերէ, եւ կամ թշնամի՞ք իմ, Հրեայք, ասացին քեզ զի՛նէն՝ թէ եւ զանձն իմ մեղիական թագաւոր յայտարարած եմ, եւ ամէն իրի իսկ խղովկեցուցիլ եւ պատժապարտ համարեալ եմ։ Եթէ այսպէս եւ եթէ՛ այնպէս, յերկոսին իսկ դէպքս եւ չեմ օրինազանց եւ ո՛չ պատմոյ արժանի։

Պիղատոս, թէպէտ եւ պարտէր ի հարկէ ընդունել զհնարաւորութիւն սոյնպիտի խտրոյ, բայց սակայն բարձրագոյն դայրացմամբ ասարկեց նոյնհետայն. «Միթէ ե ես Հրեայ լիցեմ, աղկն քո եւ քանանայապետք մատնեցին զքեզ ինձ. զի՛նչ գործ գործեալ է քո», այսինքն՝ զորմանալի՛ պատասխան. միթէ զի՛նչ եւս Հրեայ կը կարծես. իմ հորցուած չէ՛ ըստ տեսակետի ձեր. հրէական անապաշտութեան, այլ իրրեւ Հրովմայեցի պաշտօնեայ եւ դատաւոր յատենի հարցանեմ զքեզ. ազգակիցքդ քո կ'ամբաստանեն զքեզ, թուի թէ՛ ո՛չ առանց պատճառաց. դատախազք քո առնեն՝ թէ զու զքեզ ինքնին թագաւոր համբաւած ես, օ՛ն, ուրեմն, ասա՛՛ զո՞ւ ես թագաւորն Հրէից։

Յիսուս. — «Ի՞մ արքայութիւն չէ՛ յայսրմ աշխարհէ . . . »։ — Այսպիսի գերաշխարհային ինչ թագաւորութիւն անշուշտ անխմանալի եւ օտարտի իմն թուեցաւ Պիղատոսի. քանի՞նչ օտար եւ հեռի էր ի Պիղատոսէ զազափարն երկնաւոր՝ հոգեւոր իրիք թագաւորութեան, Աստուծոյ արքայութեան։ Վասն որոյ ասէ

Պիղատոս. «Ապա թէ այդպէս լիցէ, թագաւոր ո՞նն եւ զու». — այսինքն՝ քանզի զու արքայութիւն մի ունիս — թէ եւ անիմաց է ինձ նորին որպիսութիւն — ուրեմն թագաւոր ո՞նն եւ զու։ —

Յայնժամ Յիսուս բացայայտապէս կը հաստատէ՝ «Դու ասես թէ թագաւոր լիցեմ», այսինքն՝ բարեք ասացեր, արդարեւ եւ թագաւոր եմ. այս բան ո՛չ եթէ ժխտական, այլ մանաւանդ հաստատական է(*): — «Բայց» յարեց Յիսուս իրրեւ ըզ-

մեկնութիւն որպիսութեան եւ հանգամանաց իւրոյ թագաւորութեան, «եւ յայդ իսկ ծնեալ եմ, եւ ի զոյն իսկ եկեալ եմ յայտարհ, զի վկայեցից ձ՛ՆՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵ՛. ամենայն որ ի ճշմարտութենէ է՝ լսէ բարբառոյ իմոյ»։ —

Բանգազուշտ՝ խելացնոր, թէ եւ անշնաս, երազատես ո՞նն թուեցաւ Պիղատոսի իւր յանդիմանակացն։ Ապա ուրեմն, կը խորհրդածէր նա, եւ աս՝ մին է ի մոլեռնութանձ յիմարաց՝ որք յածին ի սնտալ ցնորո, վայրապար զհետ պնդելով դատնել զհրէմարտութիւն. որպիսի՛ ընդունայն ջան, քանի՞նչ անօգուտ վատտակ. ողորմելի՛ մարդ անմիտ, զո՞ւ եւս կը կարծես զիտակ զինել անպոյ ճշմարտութեան եւ կը համարձակս վկայել իսկ այդց բանգազուշտաց։ Կը յիշէր Պիղատոս՝ թէ էր երբեմն յորժամ ինքն եւս ի զոյն կը հաստատար թէ զոյ բացարձակ իմն ճշմարտութիւն, յորժամ կը յաճախէր ի զպրոցս իմաստասիրաց, այլ սակայն ունկնդրութեամբ ուսմանց եւ պէսպէս փայլուն խորիմաց վարդապետութեանց փիլիսոփայից չէր յաջողած հասանել ի զիտութիւն ճշմարտութեան։ Եւ հուսկ ուրեմն յուսահատեալ յանգած էր ի հաստատուն համոզումն՝ թէ անգիւտ իմն է ճշմարտութիւնն, զի բնա՛ւ իսկ չի՛ք ճշմարտութիւն (տ. ի վերադոյնսն)։ — Ապա քէն յայսպիսի միտս իմանալի է Պիղատոսի խօսքն՝

«ԶԻ՞նչ է ձ՛ՆՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ»։

Այս էր զողջեւ իմն յայտարարութիւն հոգեւոր, բարոյական եւ իմաստասիրական անտնկութեան հեթանոսութեան։

Պիղատոս իւր կէս իմն ծագրարար՝ արհամարհոտ, եւ կէս իմն համակրական հարցման պատասխանեոյ մի չէր սպասեր, զի անդէն իսկ «զայս իրրեւ ասաց, դարձեալ ել առ Հրեայսն եւ ասէ ցնոսա, եւս եւ ոչ մի ինչ պատճառս [= փնտս, յանցանք] գտանեմ ի նմա»։

«Զի՛նչ է ճշմարտութիւն». — որպիսի՛ նշանաւոր հարցուած հանդէպ «Իշխանի

(*) Հմմտ. «զու ասես» Մթ 27, 11 և Մկ 15,

2. այսօրինակ էր բարունական բանաձեւն կամ սճն հաստատութեան, հմմտ. եւս՝ «զու ասացեր» Մթ 27, 64 և «զու ասացեր թէ եւ եմ», կամ ըստ ոմանց՝ «եւ եմ» Մկ 14, 62, նաեւ «զուք ասէք թէ եւ եմ» Ղկ 22, 71։

աշխարհիս աշարիկ» (ՅՆ 16, 11), յորում
«հաճեցաւ ամենայն լրումն Աստուածու-
թեանն մարմնապէս բնակել» (Կդ 1, 19 եւ
2, 9), եւ որ ասաց զանձնէ թէ՛ «եւս եւմ
հանապարհն եւ ճշմարտութիւն եւ կեանք»
(ՅՆ 14, 6)։— Ապա ուրեմն Գրիստոնէա-
կան Հաւատքն է միայն՝ որ կարող է կա-
տարելապէս յայտ առնել թէ՛ զի՛նչ է ճշ-
մարտութիւն։

Այլ արդ, եւ համառօտ իսկ ասել,
ճշմարտութիւնն է կրօնական-իմաստասի-
րական զիտութիւն կամ ծանօթութիւն
սկզբանց, պատճառաց եւ էութեան համ-
բէն իրաց, մասնաւորապէս իմաստի եւ
միախճանի կենաց մարդոյս։ Զայս ծան-
թութիւն ոմանք յուսան ստանալ մտա-
խորհ գննութեամբ եւ հայեցողական՝ տե-
ղական վարդապետութեամբ, որպէս փի-
լիսոփայք հեթանոսաց, մինչ՝ ըստ քրիս-
տոնէական հաւատոյ՝ Աստուածեղէն յայտ-
նութեամբ եւեթ հնարաւոր է հասու լինել
նմին։ Թէպէտ եւ ճշմարտութիւնն, զէթ
ըստ իմիք, այսինքն ճանաչողութիւնն նո-
րին, յայտնեաց Աստուած ամենայն մարդ-
կան (Հա 1, 18. 25), եւ առանձինն Հիւս-
կան ազգին (Հա 2, 17—24), այլ սակայն
բովանդակ ճշմարտութիւնն միայն անձամբ
Յիսուսի Գրիստոսի երեւեցաւ եւ յայտնի ե-
ղև աշխարհի (ՅՆ 1, 17 եւ այլուր)։—
Այս է կատարեալ Աստուածածանօթութե-
ամբ ստացեալ բնազանցական ճշմարտու-
թիւնն, զոր վկայեաց Փրկիչն աշխարհի
(ՅՆ 3, 11 եւ 32 եւ այլուր)։

Ուստի քրիստոնէական հաւատովք մի-
այն մարթ է մեզ, ի ձեռն շնորհաց Ս. Հոգ-
ւոյն, հասանել «ի զիտութիւն ճշմարտու-
թեան որ ընդ Աստուածապաշտութեանն է»
(Տա 1, 1). լոկ մարդկեղէն իմաստասի-
րական վարդապետութիւնք եւ աշխարհա-
յին ուսմունք եւ զիտութիւնք առ այդ չեն
բաւական (2 Տմ 3, 7), զի սոքին առանց
հոգեւոր կրթութեան եւ վերին իմաստու-
թեան ոչինչ օգտեն (2 Կր 2, 12. Տա 3,
8. Կդ 1, 28. Եր 13, 9. Յկ 3, 13—18),
եւ զի քրիստոնէական հաւատք ո՛չ են հաս-
տատեալ իմաստութեամբ մարդկան, այլ
արդեամբ Հոգւոյն եւ զօրութեամբ Աստու-
ծոյ (1 Կր 2, 4—5)։ Մարդս մարդ լինի մի-
այն կրօնական-բարոյական կրթութեամբ եւ
զաստիարակութեամբ. զիտութիւնն առան-

ձինն ըստ ինքեան հպարտացուցանէ (1
Կր 8, 1)։ «Զի ամենայն աուրք բարիք եւ
ամենայն պարզեւք կատարեալք ի վերուստ
են իջեալ առ ի Հօբէն լուսոյ» (Յկ 1, 17).
Իսկ շնորհքն եւ ճշմարտութիւն ի ձեռն Յի-
սուսի Գրիստոսի եղեն» (ՅՆ 1, 17), «յո-
րում ամենայն զանձք իմաստութեան եւ
զիտութեան ծածկեալ կան» (Կդ 2, 3)։
Եւ Հոգին ճշմարտութեան է՝ որ առաջնորդէ
մեզ (ՅՆ 16, 13), եւ բանն ճշմարտութեան
է աւետարանն փրկութեան մերոյ (Գդ. 2,
5. Եփ 1, 13. Կդ 1, 5). զի «պառուզ
Հոգւոյն ամենայն բարութեամբ է եւ ար-
դարութեամբ եւ ճշմարտութեամբ» (Եփ
5, 9. հմմտ. Եփ 4, 17 հհ. եւ 6, 13 հհ.)։

Վասն որոյ պարտ է մեզ կրթել զան-
ձինս մեր յաստուածապաշտութիւն, որ զա-
ւետիս կենաց ունի զարդիս եւ զհանդեր-
ձկոյն (1. Տմ 4, 7—8), առ որ ուղեցոյց
են մեզ Ս. Գիրք սաստուածաշունչք՝ որ կո-
րով են իմաստուն առնել զմեզ ի փրկու-
թիւն, ի ձեռն հաւատոցն որ ի Գրիստոս
Յիսուս (2 Տմ 3, 15—16), որով եւեթ մարթ-
եմք ուսանել եւ իմանալ ուղիղ եւ լուսա-
ւոր մտօք, առանց իրիք երկմտութեան,
թէ՛ զի՛նչ է նշմարաբխն։

Յոսպե, Ապրիլ 1929։ Յ. Յ. Մ.

ՈՒՂՂԵԼԻԲ

Ի նախընթաց հասածի Պարտաբանց.

- Էջ 68 ր. ա. 5 ի վերուստ ընթ. 1 Կր 2,
3—4.
» 68 ր. ա. 16 ի վերուստ ընթ. որ սկիզբն
» 69 ա. ա. 8 ի վերուստ » զկնի խո-
նարնազոյն յաւելի է՝ (12, 28—30)
» 69 ր. ա. 11 ի ներքուստ ընթ. ընթեւ
չազոյն հ
» 70 ա. ա. 4 ի վեր. ընթ. զնրէշմարդ
» 70 ա. ա. 13 ի վեր. ընթ. օգտն
» 70 ա. ա. 11 ի ներք. ընթ. մարգարես-
նայն
» 70 ր. ա. 23 ի վեր. ընթ. նշիլ
» 71 ա. ա. 6 ի վեր. » յառաջ քան
զբանն ընդ զնելի է ստորակէտ
» 71 ա. ա. 13 ի վեր. ընթ. լուսոյ
» 71 ր. ա. 11 ի ներք. ընթ. բազում ի-
մասունի
» 71 ր. ա. 10 ի ներք. ընթ. ոչ բազում
» 72 ա. ա. 16—17 ի վեր. ընթ. սկզբ-
նալսն
» 72 ա. ա. 1 ի ներք. զկնի ստեղ յա-
ւելի է՝ Յկ 1, 17
» 72 ր. ա. 19 ի վեր. ընթ. նշմարիս
» 72 ր. ա. 26 ի վեր. ընթ. նշմարիս

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ՎԱՅՔ ՍԸ ԿԱՊՈՅՑ ԵՐԿԻՆՔԵՆ ՄԷՋ

Որդեակ, լողիկըս բրունէ բունդ,
Ժիր՝ եռանդուն եղիր, աղէ՛,
Լուսցաւ արդէն, ու երկրագունդն
Աժափ անյի պէս աղօւտ՝ է:

Տենչանկէս ձե՛ռքս կը դողայ,
Հետս եկուր մէջ հովին երագ,
Մէկտեղ չորս քեւ կ'ըլլանք, ա՛յ տղայ,
Խրմենք արեւը նորածագ:

Նմանի՛նք կրօնի զացողներուն՝
Բախտի համար ու հանոյի,
Նրանեկու երկիրն համբուն,
Ի՛նչեկնենք որ չի՛ բռնուիր խկի:

Ի՛նչ փոյր՝ քէ նիզմ դունչըդ դեղնի,
Ու իմ ֆայերս ալ վարանի՛ն՝
Եթէ սիւքէն Սաղամինի
Գող սունեն մեր լաքերն ծըփին:

Ես Յաղաքիւնն ըլլամ ներմակ,
Յոյն բլրակի մ' հովին դիմաց,
Կը ծռիմ հովէն մենք զժկամակ՝
Բայց կը ֆալենք հետն համբնբաց:

Իմ խաճեռիս պինդ փակիր դուն,
Չաւակս ես, եւ պէ՛տ է որ քու
Մագեղ իբրեւ վին մ'ըզգայուն
Եւղեան երգ մ' հանեն աղու:

Իմ հոգւոյս մէջ քնացար, հա՛պա,
Թող էութի՛ւնըդ կարմրիկ
Այանայ, փղձիկ, ու քալանայ,
Արեւուն հետ կրօնէ սասիկ:

Պիտի ծեծէ տղն երեսդ ալ,
Առաջ անցիր սէգ ու ժրպսուն,
Պիտանին չէ՛ խելօք ըլլալ,
Այլ երթալ մօտ աստուածներուն:

Թ՛րգմ. Ե. Ե. Գ.

Ետուկ աման մ' իր վրայ ունի
Պարունի մը ու նիծ փաւան,
Պիտի դրնենք յանկարծակի
Աւխարհի վրայ ոսկ մ' յաղթական:

Կը սանիմ քեզ չեմ գիտեր ո՛ւր,
Կը սանիմ որ կան դիցազներ,
Լա՛յն՝ երգեցիկ՝ հիազարհուր
Մարդ մըն է այն, եւ գերիվէ՛ր:

Չեմով բերնիդ սեղմէ համակ
Ինչ որ կ'աչրի ու կը շողայ,
Տիեզերն ինծի կը քուէր վայրագ,
Իր տարիտինն սակայն եղայ:

Հոգ չէ որ դուն աղածրի ես,
Մարդն հոռիկու է դեռ չը ծընած,
Քաջութեանս հետ ծնած եմ ես,
Եղիր արծուիկ մը պարայած:

Իցի՛ւ կեանիս մէջ ես իսպառ
Տեսնի՛ քու հոգւոյդ, իմ քով,
Մրցիկն արբէ՛րս ու խանդավա՛ռ,
Բազկի՛ ծունկի խօլ քալիւնով:

Իմ մահուան օրս՝ պատմես պիտի
Անո՛նց որոնք կը հաւատան՝
Թէ՛ հրեցի մօ՛ք դուռն որ կ'սանի
Դաժան ու կտր այն պետութեան:

«Ես քողի գինի ծայրն աւխարհին՝
Ուր բիլ ու չինջ միջոց մը կար,
Նէ՛ կ'երեւէր աւխոյժ՝ խորին,
Կ'ուզէր կապո՛յսը գգուել յար:

«Ասեմ չեղաւ որ ըսեմ ես,
Ի՛նչ կ'ընես դուն՝ . . . Դէմքն էր շողէ՛,
Տեսայ յաժուռն իր գուարբեւս,
Եւ ընկալաւ ինձ արեւուն մէջ»:

COMTESSE DE NOAILLES

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԳՈՂԳՈՐԱՅԻ ԵԿԵՂԵՑԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐԸ

Գ.

Հաքէմի քանդած սրբափայտերը երկար առին մնացին նոյն վիճակի մէջ, մինչև որ Կոստանդին Մանամախոս դահ բարձրացաւ և ան 1042ին պատեհութիւն գտաւ վերականգնելու զանոնք: Արքան որ երուսաղէմի քրիստոնեաները մեծ ուրախութիւն ունեցան այս վերանորոգութեանց համար, բայց դարձեալ տիրող կացութեան հետեւանքով կը մնային երկիւղի և սարսափի մէջ. քիչ մնաց որ 1070ին վերադարձ քանդուէր Քրիստոսի Կերեզմանը. բարեբախտաբար Արեւմտաք զոյաց զաանգր և Մանամախոսի կառուցած շէնքերը 15 Յուլիո 1099ին յաղթապանծ խաչակիրներու ուրախութեան արցունքները և յաղթանակի երգերը ընդունեցին:

Քրիստոսի Չարչարանաց և Յարութեան սրբափայտերը արամբարանօրէն երկու դասակարգ շէնքերու կը բաժնուէին, Ս. Գերեզմանը և անոր յարամասերը. Գողգոթան և յարակից մասերը:

Մենք՝ ըստ մեր նիւթին նախ պիտի բացատրենք այս թուականին վերանորոգութեամբ Գողգոթայի եկեղեցին և յետոյ պիտի նկարագրենք հայկական յիշատակները նոյն եկեղեցիի վերաբերութեամբ: Գողգոթան միշտ ցոյց կը տրուի Ս. Յարութեան եկեղեցիին արեւելքը, համաձայն միւսնոյն մերձաւոր հաստատումին՝ սր սրբափայտերու պատմութեան նախընթաց չըջանեալութեամբ մէջ յիշատակուած է: Ան Ս. Գերեզմանի մեծ եկեղեցիէն գուրս առանձին փոքրիկ շէնք մըն էր: Վերնաշարի աղօթարանը, որ կը ծածկէր խաչելութեան ժայռը, զարդարուած էր գեղեցիկ մոզայիքներով որ կը ներկայացնէին խաչեալ Քրիստոսը իր ծախը ունենալով իր մայրը և աջը՝ Ս. Յովհաննէսը: Մէկ կողմէն հարկաւարաբար իր զեղարդովը կը ծակէ Յիսուսի կողը, մինչ ուրիշ կողմէն զինուոր մը եղէզի մը ծայրը անցուցած և քաջախով լեցուած սպունդը կը ներկայացնէ: Ժայռին գաղաթը բաց

թողուած էր, որպէսզի հրաշալի պատուածքները երեւնային: Ստորնաշարի մատուռը մասամբ մը փորուած էր լերան ժայռին մէջ և Արեւմտաքցիները կը կոչէին զայն Գողգոթայ, իսկ Արեւելքցիները նախամեծարութեամբ Տեղի Կռաւիկայ (cranium) կը կոչէին զայն, որպէսզի վերնաշարի եկեղեցիին վերապահէին Գողգոթա անունը:

Սաշակրաց պատմիչը Տիւրոսի Արքեպիս., Կիլիկիոյ Տիւրացի, հետեւեալ կերպով կը նկարագրէ Գողգոթայի մասին խաչակիրներու կատարած փոփոխութիւնները. «Լատիններու գրաւումէն առաջ Գողգոթան, կենդանարար խաչափայտի գիւտին տեղը, Պատմաբաններին, հրէից սովորութեան համաձայն Ս. Յարութեան եկեղեցիին շրջափակէն դուրս կը մնային, բայց երբ մերինները (խաչակիրք), ողորմութեամբ Աստուծոյ քաղաքը գրաւեցին qorann բաղկաւ (in manu forti) նոյն շէնքը իրենց խիստ նեղ երեւեցաւ: Նախկին եկեղեցիին վրայ աւելցուցին հաստատուն և խիստ բարձր շինութեամբ մը, որ հին մասերը ամբողջով միւսնոյն շէնքին մէջ կը բովանդակէր խնդրոյնի թեկոզ տեղերը: Պատմիչին այս խօսքերէն կը հասկնուի թէ ԺԱ. դարուն լատինները Բոլորաշէնը գեղեցկացուցին, առանց էտկան փոփոխութեան, արեւելքէն անոր կցեցին ճոխապէս զարդարուն հոռմէական եկեղեցի մը, Գողգոթան, Պատմաբաններին, Գիւտիսայի մուտքը և Ս. Պարտէզին արեւելքը գտնուող նոյն իսկ փոքր սրբափայտ աղօթարանները մէկ յարկի տակ ասին, կանգնեցին զանգակատուն մը. խաչակրաց գործը մեծագոյն մասամբ այս կերպով կատարուեցաւ, այնպէս որ մինչև հիմա նոյնը մնացած է. թէև քիչ մը կերպարանափոխուած: խաչակրաց ժամանակ աշխատեալ Գողգոթան ուրոյն շէնք մը չէր. այլ միացած էր իր յարակից մասերով Ս. Յարութեան տաճարին. ուղեղներու նրկաւարութեանէն կը հասկնուի թէ Գողգոթայի մատուռը ունէր չորս կամարներ բայնչի սիւներու վրայ հաստատուած. կեղծուի սիւնը՝ առանցքը բոլոր կառուցուածքին, շէնքը կը բաժնէր երկու որոշ մասերու: Գողգոթայի սիւններուն, պատերուն և կամարներուն զարդարանքները միշտ աչքի կը դարձնէին, ինչպէս առաստաղին նոյնպէս յատակին վրայ գեղեցիկ նկար-

ներ ուխտաւորաց ուշադրութեան առարկայ եղած են :

1187ին երբ Սալակիւրները ստիպուեցան թողուլ Երուսաղէմը և Սալաէտտինի յաղթական բանակները զբաւեցին Ս. Երկիրը, Գողգոթայի եկեղեցին էր այն ինչ որ մենք կը տեսնենք այսօր : քիչ փոփոխութեամբ, քաղցածի կարենանք մէջ բերել Գողգոթայի եկեղեցիին հայկական յիշատակները հարկ կ'ըլլայ ճշգիւ նոյն եկեղեցիին սեփականութիւնը : Յայտնի կ'երևի թէ աւելի կանուխէն, ինչպէս արարական տիրապետութեան նոյնպէս Սալակրաց ժամանակ տէրութեան սրբափայլերը ընդհանուր քրիստոնէութեան պատկանող վայրեր էին, պաշտամունք և արարողութիւնք ամէն քրիստոնէայ սուգեր ընկերակցաբար կամ առանձնաբար կը կատարէին որոշ ժամանակներու մէջ, ինչպէս յայտնի կ'ըլլայ հին դարերէ ժառանգուած սաղիմական տաճարայինքէ և ծիսարաններէ : Բայց պատմական ապացոյցներ մեզ կը փաստեն թէ Դըւնեցի իսլամ յաղթականին տիրապետութեան օրերէն տնօրինական ինչ ինչ սրբափայլեր մասնաւոր ազգերու սեփականութիւն կը դառնան, որպիսին է Գողգոթան որ հայ ազգին օրինական և դարաւոր մէկ հաստատութիւնն էր, ինչպէս ըստ թրեւ պիտի կարողանանք պարզել : Նախկին դարերու մեր մատենագիրներէն Անաստ Լեղի, Մովսէս Կաղանկատացի, Սոփրոս Պատմադրիմ քաղանկիչը, ինչպէս նաև Դաւթանց քաղքի հեղինակը Գողգոթայի մասին ակնարկութիւններ ունին, բայց անոնց տողերը չեն կրնար բացարձակօրէն պատմական արժէք ներկայացնել, յայտնի ըլլալով անոնց կարգ մը տեղեկութիւններուն տարւած և ժամանակավրէյ քննութիւնը, սակայն և այնպէս յիշեալ պատմիչներուն նոյն տողերը կարելի է նկատել վաղնջական աւանդութեան մը նուազկոտ արձայանդները :

Ինչ որ ալ ըլլան ժ.Գ. և ժ.Ե. դարերու Գողգոթայի սեփականութեան մասին տիրող պետութեան ապօրէն և անիրաւ որոշումները, Գողգոթայի եկեղեցիին հայկական սեփականութիւնը պատմականօրէն հիմնաւոր է. ուստի մենք նախ այս հիմնաւորութիւնը պիտի հաստատենք և յետոյ պիտի ներկայացնենք նոյն զէպքերը

ու անցքերը որ հայ ազգը զրկեցին իր նոյն դարաւոր եկեղեցիէն և ի վերջոյ պիտի ներկայացնենք Երկրորդ Գողգոթայի հաստատութիւնը, իսկական Գողգոթայի զիմացը :

Առաջին ապացոյցը զոր մեզ կը հայթայթէ 1867ին, օտարական մըն է Ս. Երկրին Փրանսական նամակատան մէկ պաշտօնեան՝ Գարլօ Կիւրմանի, որ իր Question sur la propriété du couvent de St. Jacques à Jérusalem տետրակին վերջին տողերուն մէջ կը յիշէ թէ Հայերը Սալաէտտինէն զնեցին Քրիստոսի Ս. Գերեզմանը համաձայն այն անկողմնակալ վկայութեան, զոր կը հայթայթեն մեզ Անշէնի արքայաբանի տարեգրքերը : Անշէնի բենեդիկտեան արքայաբանը հիմնուած է Ժ.Ա. դարուն Սքարրի (Ֆրանսա) կղզիներէն միոյն մէջ. նոյն ընտրութիւն յիշատակարանը կը զնենք հոս նոյնութեամբ. «Armeni christieni, magno dato censi pretio. Sepulchrum dominicum sua ecclesia et domini templum a salahadino redemerunt» : Այս թանկագին յիշատակարանը կը յիշեն նաև մեր Երուսաղէմի պատմիչներէն Սաւալուն և Աստուածատուր Խաչատուր յիշատակելու ազգիւրը : Նոյն յիշատակարանին ճշգրտութիւնը մեր խնդրանոց վրայ կատարած է Դոմինիկեան գիտնական հայերէն մին և յայտարարած է թէ այդ թանկագին յիշատակարանը խոհապէս մինչև այսօր գոյութիւն ունի Անշէնի արքայաբանին մէջ : Մենք վերեւ գրեցինք թէ Սալակիւրները Ս. Յարութեան բոլոր սրբափայլերը մէկ յարկի տակ ամփոփեցին, այնպէս որ Տնօրինական տեղերու յարակից մասերը ամբողջութիւն մը կը կազմէին, կեդրոնը ըլլալով Քրիստոսի Ս. Գերեզմանը : Կատկած չկայ թէ Հայք Սալաէտտինէն ըստանալով Քրիստոսի Ս. Գերեզմանը, սեփականատէր կ'ըլլային տեղւոյն կառուցուածքներուն. բայց կ'երևի որ Հայերը քրիստոնէական եղբայրսիրութեամբ առլցուն Ս. Յարութեան տաճարին ամբողջութեան չուղեցին տիրանալ, այլ միայն նախընտրեցին Գողգոթան իրենց պահել, թոյլ տալով միեւնոյն ժամանակ միւս քրիստոնէից իրենց ուխտը և արարողութիւնները կատարելու : Հայեր որոշապէս սեփականատէր դարձած են Գողգոթայի եկեղեցիին և երեք հարիւր տարիներ յետոյ նոյն սրբափայլը անիրաւաբար կը յափշտակուի

ուրիշներէ։ Երկար կ'ըլլայ հոս մէջբերել յիշատակարանները այն զրազորողներուն որ Գողգոթայի հայ եկեղեցիին մէջ ընդօրինակութիւններ կատարած են։ Միայն հետաքրքրութեան համար ձեռագրաց յիշատակարաններէ քաղելով կը գնենք ցանկը անոնց որ այդ կերպ աշխատանք ունեցած են հոն։

1⁰. Վարդան վրդ. Բարեղցի. 12 տարի կը մնայ Երուսաղէմ և Գողգոթայի համար կ'ընդօրինակէ ձաշտ զիոյ մը, 1365ին. յիշեալը յետոյ կը դառնայ Կիլիկիա և եպս. կը ձեռնադրուի Կոստանդին կաթողիկոսէն։

2⁰. Յովնանեան Կրօնաւոր՝ 1416ին Ս. Գողգոթայի եկեղեցիին մէջ Աւետարան մը կ'ընդօրինակէ Քաջբերունեաց Խառարաստի վանահայր Կարապետ վրդ.ի համար, որ ուխտի եկած էր նոյն միջոցին։

3⁰. Մկրտիչ արևդայ՝ լուսարար Ս. Յարութեան և Գողգոթայի, 1427ին ստացողը կ'ըլլայ Կարողիկեայ թղթոց մեկնութեան մէջ ձեռագրին։

4⁰. Ներսիս Երեց՝ Երուսաղէմի Մեղրոց և Աբրահամ պատրիարքներու օրով (1445-1461) Երուսաղէմի մէջ կ'ընդօրինակէ Դանաւում մը (անթուական) և իր յիշատակարանին մէջ կը յիշատակէ Գողգոթայի եկեղեցին։

Այս և ուրիշ յիշատակարաններէն, ինչպէս նաև հրովարտակներէն կը հասկցուի թէ Գողգոթայի եկեղեցին մինչև ժն. դարու կիսուն, թերեւ քիչ մըն ալ աւելի, կը մնար Հայոց Միաբանութեան սեփականութիւնը։

Վրացիք քրիստոնեայ ըլլալէ գրեթէ յիսուն տարի վերջ բաղմութեամբ կուգան հաստատուիլ Ս. Երկրին մէջ, անոնցմէ մին Պետրոս Վրացին. կախկոպոսանութեաւ, Երուսաղէմ եկած էր ու հաստատած էր վանքեր օրոնցմէ մին Երուսաղէմի մէջ և միւսները Յորդանանու ափերուն վրայ կը զանուէին։ Պրոկապիտոի համաձայն, Յուստինիանոս ալ վրացիները շահելու համար կառուցած էր Խաշտվանքը որ բերդանման հաստատութիւն մըն է։ Ժամանակի ընթացքին Ս. Քաղաքին մէջ ունեցան նաև ուրիշ վանքեր ալ և տեղական քրիստոնէից մէջ գրաւեցին աղիցիկի զիրք մը։ Արարական իշխանութեան և Խաչակրաց ժամանակ թէև նուազեցաւ անոնց թիւը, բայց Մէմլուքներու իշխանութեան օրով Երուսաղէմի վրացիները սկսած

էին վարուիլ տիրաւար, յայտնի ըլլալով նոյն Կովկասցի իշխանաւորներուն դրացինական սերտ կապակցութիւնը Վրացի ժողովրդեան հետ ու անոնց շահու և այլ նիւթական յարաբերութեանց վիճակը, ինչպէս նաև վրացական թաղաւորութեան զաւնակցութիւնը Եգիպտոսի Մէմլուք տէրութեան հետ, Վրացիք ժ.Գ. և ժ.Դ. դարերուն Ս. Երկրին մէջ ստացան առանձնաշնորհաւ կացութիւն մը և Վրացիներ չափազանցօրէն բազմացան, վանական հաստատութիւնները աւելի ճոխացան, անոնց ուխտաւորները Երուսաղէմ կը մտնէին մեծաւազէս և զօրաւորներ պարզած, արքա և կանայք զինեալ վիճակով, և չէին վճարէր այն հողատուրքը որ կը վճարէին ուրիշ աղիցայ ուխտաւորները։ 1240ին Ժագալ Վիթրլի գրած տողերը խիստ նշանակալից են, Վրացիք տակաւ տա տակաւ Յուսայ զիրք կը գրաւեն Ս. Քաղաքին մէջ։ Վասնզի Մէմլուքները՝ ինչպէս Յոյները նմանապէս միւս քրիստոնեաները հանդիստ չէին թողոր։ Իշխանութեամբ և զիրքով զօրացած Վրացիք՝ նախանձու ոգով լրցուած՝ կ'ուզէին յափշտակել Գողգոթայի հայկական եկեղեցին պարզապէս շահագործելով Մէմլուք իշխանութեան իրենց նրկատմամբ ունեցած և վերև պարզուած կապակցութիւնները։ Մեր Պատրիարքարանի արարելէն զիմանալիներու պարունակութեանէն յայտնի կ'ըլլայ որ Վրացիք 1316ին խրաւեցան յափշտակելու Գողգոթան. նոյնը կրկնեցին 1395ին. երկիցս կատարուած այս ապօրէն ձեռնարկին անհաւանք մնաց Հայոց Միաբանութեան՝ Մէմլուք իշխանութեան մօտ կատարած ազդու զիմումներուն հետեանքով, բայց Մեմլուքներու այդ շփացած զաւնակիցները առիթ կը փնտռէին խրացնելու թէ՛ Ս. Յակոբի վանքը և թէ՛ Գողգոթայի Հայոց եկեղեցին, առաջին ժամին բոլորովին մերժուեցան. իսկ երկրորդի համար թէև աւնիրաւ, բայց ամէն ապօրէն միջոցները գործադրեցին։ Երուսաղէմացի Յովհաննէս Կար. ալ անուամբ Հեննէ, իր Երուսաղիմի Պատմութեան մէջ ամփոփ կերպով կը պատմէ այս զէպքը աւանդով Յայրաւորդի մը յիշատակարանէն և Ս. Յարութեան Վերնատան եկեղեցիին պատին վրայ ապուցուած արձանագրութենէն, որ իր Ժամա-

նակ գոյութիւն ունէր. բայց այժմ ոչ: Հէն-
նէի պատմութեան համաձայն հետեւեալ
կերպով տեղի ունեցած է այս գէպը: 1439
ին, Եգիպտացի Մարտիրոս պատրիարքին
օրով, Եգիպտացի մեծ վաճառական մը Պա-
յիպի անուն՝ վաճառականութեան համար
Վրաստան կ'երթայ, ան շատ բարեկամ էր
Եգիպտոսի սուլթանին, այս պարագան ի-
մանալով Վրաց թագաւորը ամէն ապօրէն
միջոցներով կը սիրաշահի զանիկա և միջ-
նորդ կը բռնէ սուլթանին մօտ, որպէսզի
Գողգոթեան Հայերէն առնու և տայ Վրա-
ցիներուն. Ղայիպի վրացի ծառաներ և
աղախներ իրր ընծայ կը բերէ սուլթանին,
հանգերձ բաղմագանձ հարստութեամբ, որ
մեծապէս կը զիրացնեն յափշտակութեան
գործը ու այս կերպով միայն Վրացիք կը
տիրանան Գողգոթայի: Մարտիրոս Եգիպ-
տացի պատրիարքը կը զիմէ՝ սուլթանին
որպէսզի ան ևս առնու այդ հրամանը ու
Գողգոթեան վերադարձնէ Հայ Միաբանու-
թեան. իր ջանքերը կը յաջողին և կրկին
հրովարտակ կ'ստանայ, բայց զարձեալ
Վրացի թսկիներով կուրացած Ղայիպին կը
թեքէ սուլթանին միտքը և կրկին վրացիք
Գողգոթեան կը յափշտակեն. ըստ պատմու-
թեան, ծերունի պատրիարքը հինգ անգամ
Եգիպտոս կը ճամբորդէ արդարութիւն
գտնելու համար, բայց թսկիներուն փայլը
և ընչաքաղցութիւնը պաշտօնական անձե-
րը կը հեռացնէին արդարութենէ: Եւ Գող-
գոթեան կը յափշտակուի: Այս խնդրոյն
նկատմամբ գոյութիւն ունեցող սուլթա-
նական հրովարտակները ստուգապատում
վիտներ են և ճշգրտոյն պատկերացումը
կուտան նոյն ժամանակի վարչական և հան-
րային կեանքին:

Անուգիդ ճանապարհով ստացուած
յաղթանակները տեսական չեն կրնոր ըլլալ.
Վրացիներուն կողմէն Գողգոթայի ստացման
համար ձեռք բերուած վճռադիրը Ս. Երկ-
րին մէջ անոնց համար կը բանայ անկումի
և բարոյական խեղճութեան թուական մը.
1516ին Ալէքսիս բանակները չափով յաղ-
թահարեցին Մէմլուքները և Վրացիք ալ
երեսագէմի մէջ քաղաքականապէս կո-
րուսին իրենց ազդեցութիւնը: Վրացի կը-
ղերին և ժողովրդեան անկեալ վիճակը ազ-
գեց անոնց պատկանեալ հաստատութիւն-
ներուն վրայ: Վրաստան զաղրեցուց իր

նպաստները, ուխտաւորները պակեցան և
վանքերն մնացին մեծամեծ պարաքերու
տակ, և չկրցին մատակարարել իրենց և
կեղեցիները. 1642ին Վրացի վանականնե-
րը Գողգոթայէն քաշուեցան ու յանձնելով
զայն կրօնակից Յոյներուն, ժամանակ մը
մնացին Խաչավանքին մէջ. հոն ալ չկրցին
տեղաւորուիլ և 1655ին բոլորովին լքեցին
երեսագէմը, իրենց ընդամենն հաստա-
տութիւնները կամ ծախելով և կամ Յոյ-
ներուն յանձնելով. և ահա անոնք Սերպե-
րու և Թրակացիներու նման չկարողացան
պաշտպանել իրենց կրօնական հաստատու-
թիւնները. ազգային յոխորտանքին վախ-
ճանն էր այս: Մարտիրոս պատրիարք երբ
հակառակ իր ջանքերուն և տաժանակիր
ճամբորդութեանց չկրցաւ տիրանալ Գող-
գոթային, Եգիպտոսի սուլթանէն ծախու
կ'առնու Ս. Յարութեան տաճարին մէջ
գտնուած Թապառնաց Աղօրասեղի ըսուած
վերնատունը որ սանդուղով մը կապուած
էր վարի յարկերուն հետ. և կեղեցիկ կը
վերածէ և կ'անուանէ Երկրորդ Գողգոթա. նոյն
վերնատունը, ունէր երեք կամար և երկու
մեծ լուսամուտներ, որ կը նային Ս. Յա-
րութեան դրան վրայ. Գողգոթայի փոխա-
րէն վերնատան եկեղեցին արքունի հրա-
մանաւ և պետական որոշումով և վաւե-
րաթողթերով սեպհականութիւնը եղաւ
Հայոց միաբանութեան, որ մինչև այսօր
իր յատուկ առօրեայ պաշտամունքներուն
և հանգիստական արարողութեանց համար
կը գործածէ զայն: Նոյն վերնատան եկե-
ղեցիին մէջ նորոգութիւն ըրած է նախ
Գրիգոր Պարոնաւէր պատրիարքը, որ լատին-
ներէն երեք կամար եւս առած և փոխա-
րէն տուած է Պարսկ ըսուած տեղւոյն վրա-
յի կանթիզն և այն խոցը որ կը գտնուէր
լատիններուն երգեհոնին մօտ, և Պարոն-
աւէրը այս կերպով կ'ընդարձակէ նոյն եկե-
ղեցին. ապա Յովհաննէս վրդ. Երեսա-
գէմացի (յետոյ եպոս.) օգնութեամբ կո-
րսին և Շղթայակիրին, որ տակաւին Պա-
լիս կը գտնուէր, նոյն տեղւոյն մէջ Աւագ
սեղանին զմայրը գտնուած և առաստա-
ղէն մինչև յատակը խորսիւած քարէ քա-
ռակուսի ահաղին սրւեղ՝ որ կը զոյգէր սե-
ղանը, մեծ աշխատութիւններով մէջտե-
ղէն վերցնել կուտայ, կամարներով կ'ամ-
բայնէ պատերը և աւելի ևս կ'ընդարձակէ
եկեղեցին, ժամարաներու և ժամարարներու
համար ալ յատուկ սենեակներ աւելցնելով:

(ԱՆՔԶ)

ՄԿՐՏԻԶ ԵՊՍ. ԱԳԱՆՈՒՆԻ

ԿՐԻՒԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՆԵՐԸ

ԺԲ.

ԱԶԱՐԻԱ ԶՈՒՂԱՅԵՐԻ

1581 Փետ. 5 Գ. — * 1601 Յուն. 2.

Ե.

Ջաղացիցիին կաթողիկոսութիւնը ժողովից ընդհատ մը ունեցաւ և դա՛ն մը վերադարձաւ իր հանդիսար կիլիկիոյ արքային աչք տնկող երկու եպիսկոպոսներու յանդգնութեան հետեւանալով:

Ասոնց առաջինն է Տիրատուր եպիսկոպոս Տիրիկի կամ Տիրիկիցի, որ Լէոնարդոյի վիճաբանութեամբ, ժամանակին զիտանական վարդապետներէն մէկն էր:

Տիրատուրի կաթողիկոսութիւնը Սոյ Մաշտոցին մէջ յիշատակագրուած է այսպէս.

— «Նուաս Տիրատուր կրղկս, նասալ յարսա խաղաղաբարեան Սոս. րվն. ՌԱԷ (=1586) Մաւս ամսոյ Կ (=20) »:

Ազարիա արքա բարձրացած էր 1584 թևար. 25ին, ուրեմն Տիրատուր անկէ երկու տարի և մէկ ամիս ետքը կաթողիկոս եղած է առանձինն, զի առանձին Սոյո՛ք ըստ Չամչեանի. իսկ անկից երկու տարի ետքն ալ (1588) Յովհաննէս անուն եպիսկոպոս մը կաթողիկոս կը ձեռնադրուի, դարձեալ ըստ Չամչեանի (ՊՅՄ. Հայոց, Գ. 528):

Տիրատուրի մասին Դարանապետն և Չամչեան քանի մը կարեւոր տեղեկութիւններ տաւած են, իսկ Յովհաննէս յիշատակուած է միայն Չամչեանէն, և իր մասին այդ յիշատակութենէն աւելի տեղեկութիւն մը չունինք առ այժմ:

Դարանապետի տեղեկութիւնը զուրկ է ժամանակագրական ճշդութենէ և խառնակ, որովհետեւ խառնուած է ին անմիջապէս յաջորդած կը կարծէ Տիրատուրը, և կ'ըսէ.

— «Տիրատուր անդակերոյ էր և աճարկու և փառասեր, որ չրաւականացաւ կիլիկիոյ արքային աչք Կ. Պոլիս եկաւ և պատրիարքական աթոռն ալ գրաւեց և Սիս մնաց անտէրունչ, իսկ Սիսեցի վարդապետներ, եպիսկոպոսներ, քահանաներ, երեւելիներ (տալիսիստներ) ժամանակին Ասպր վարդապետը (=Ազարիա Զաղաչեցին) արժանի տեսան և կաթողիկոս օրհնեցին: Տիրատուր շատ հակառակեցաւ Ազարիային եւ շատ արմատի ու դժտութիւն եղաւ և հասաւ մինչև Արատտիս եւ ասոնց խնդիրը նստաւ չարապետ վարդապետին, որուն աշակերտն էր: Կ'ըսէ Դարանապետն, իմ վարժապետս Սրապիան վրդ., անկէ լսեցի այդ պատմութիւնը, վերջապէս, Կ'ըսէ, քաղերն (Արատտիոյ)՝ քահանաներն ու տալիսիստները միջնորդեցին և զմեռարաւ հաշտեցուցին զանոնք, և այդ տարին (1595) Տիրատուր ժախճանեցաւ (Կրնդի. Ժմկկրքմ. էջ 308-319):

Իսկ ըստ Չամչեանի. Ազարիայի կաթողիկոս-

ութեան երրորդ տարին Տիրատուր վրդապ., որ 25 տարի յառաջ (=1561) ինկած էր Կ. Պոլսի պատրիարքութիւնէն, առանձին կիլիկ. ձեռնադրութեցաւ Սիսի սահմաններուն մէջ, երկու տարի ետքն ալ (1588) Յովհաննէս անուն մէկը ձեռնադրութեցաւ, և այսպէս Սիս ունեցաւ երեք կաթողիկոսներ, և այս պատճառաւ շատ խռովութիւններ եղան Պաղիտարնի և Եղիպտոսի Հայոց միջև, շատ գրամ ծախսեցին, շատեր աղքատացան ասոր համար. Յովհաննէս մնաւ, իսկ Ազարիա Կ. Պոլիս դնաց, տարի մը պատրիարք եղաւ 1591ին և յետոյ վերադարձաւ Սիս, մերժեց Տիրատուրը, ինքն միայն կաթողիկոս մնաց, իսկ Տիրատուր Պոլիս գնաց և քանի մը տարի ետքը, 1596ին, կրկին պատրիարք եղաւ՝ երեք տարի ըստ (ՊՅՄ. Հայոց էջ 528):

Տիրատուրի մասին ուրիշ յիշատակութիւն մը չունինք առ այժմ: Միայն Սիմէոն կիլկ. իր Նըշանաւոր թուղթին մէջ կը յիշէ Տիրատուրը, որ Անկիւրիոյ վրայ եղաւ, ձեռնադրած է Սարգիս մը, որ վերջը պատրիարք եղած է Կ. Պոլսի—«Տիրատուր, որ կարողիկոս անուանեցաւ (Անկիւրիոյ եպիսկոպոս) ձեռնադրեաց զՍարգիս եպիսկոպոսն Կ. Պոլսոյ պատրիարք (Արեւ. Մամուլ, 1890, էջ 519): Օրմանեանի միջոցաւ (Ազգայն. էջ 2260) հրատարակութեան այս ձեռն տարուելով, ես ալ այնպէս կարծած էի երբեմն որ Տիրատուր կիլկ. նախապէս առաջնորդ եղած ըլլայ Անկիւրիոյ (1592-1596?), ըսոյ յետոյ անդրադարձայ որ չխաղի չէ ասիկա, վասնզի Տիրատուր Անկիւրիոյ առաջնորդ չէ եղած, որ, ըստ Լէոնարդոյի, Տիրիկիցի է կամ առաջնորդ Տիրիկի՝ Ազարիայի կաթողիկոսութեան ընկերը, ոչ ալ Սեցի՝ ըստ Օրմանեանի (Ազգայն. Նոյն անդ): Հետեւապար վերոյիշեալ տուրերը, ըստ իս, պէտք է ուղղել այսպէս, վերցնելով փակագրութիւնը. — «Տիրատուր, որ կարողիկոս անուանեցաւ, Անկիւրիոյ եպիսկոպոս ձեռնադրեաց զՍարգիս եպիսկոպոսն՝ Կ. Պոլսոյ պատրիարք, այսինքն Տիրատուր, որ կաթողիկոս անուանեցաւ (օրմանաւոր կիլկ. չեղաւ), Անկիւրիոյ վրայ եպիսկոպոս ձեռնադրեց այն Սարգիս եպիսկոպոսը, որ ետքը Կ. Պոլսի պատրիարք եղաւ (1592—1596):

Տիրատուր ուրեմն ապօրինի կիլկ. մըն է, կամ Սիմէոն կիլկ. փ անդարկութեամբ՝ կրղկս անունը առած է միայն, 1586—1592, փեց տարի, և ըստ Դարանապետի մեռած է ՌիԴ=1595ին, ինչ որ սխալ է. վասնզի Տիրատուր ողջ է այն ատեն և երկրորդ անգամ պատրիարք եղած է Կ. Պոլսի 1596—1599. իսկ առաջին պատրիարքութեան թրւականն է 1561—1563:

Օրմանեան այնպէս կարծած է որ Զաղաչեցիին զիրքը խախտեցաւ իր և Լէոնարդոյի միջև գոյացած համաձայնութեան հետեւանալով, և հետեւաբար մերժութեցաւ հանրութեան կողմէն, և Տիրատուր յաջորդեց իրեն (Ազգայն. էջ 2283) և Մատուր միայն պատմական է այս կարծիքը: Լէոնարդոյ ալ կը վկայէ իր տեղեկագրին մէջ թէ Ազարիա Կ. Պոլիս գնաց իրեն հակառակորդ եպիսկոպոսի մը զէմ ինքզինքն պաշտպանելու համար: Հաւանաբար Տիրատուրը եղած ըլլայ այս

եղիսկոպոսը, հաւանաբար էլ բնեմբ, որովհետեւ Տիրատուր ծանօթ է Լէւոնաբդոյին և կրնար յա-
կանէ յանուանէ յիշիլ զայն, ինչպէս որ յիշած է
Ժամանակին գիտուն վարդապետներու շար-
քին: Ամէն պարագայի մէջ մեր պատմութեան
համար կարեւոր է գիտնալ թէ Տիրատուր պարզ
յափշտակիչ մըն է, ո՛չ Սեպի է, ո՛չ ալ Սիսի
մէջ ձեռնադրուած է, այլ զի սահմանաւ Սոյսը:
Մագաբիա Դոյրն յայն իսկ իր ցանկին մէջ չէ ա-
ռած Տիրատուրի և Յովհաննէսի անունները:

Հաւանական է ենթադրել որ Ագարիա կ'ըն-
դիս գնաց ո՛չ միայն լուսաւորանելու և Պոլսի
պատրիարքարանը Լէւոնաբդոյին հետ կատարուած
բանակցութեանց մասին, այլև կառավարութեան
ուժով տապալելու երկու ապօրէն կաթողիկոսնե-
րը, և այդ նպատակով ալ պատրիարք եղաւ
պահ մը 1591—92, որ աւելի մօտէն գործէ պատ-
րիարքական իշխանութեամբ: Ագարիա վերջա-
պէս կը յաջողի տապալել Տիրատուրը: Յովհան-
նէս, ըստ Չամչեանի, կանուխ մեռած պիտի ըլ-
լայ որ այլևս չի խօսուիր իր մասին:

Շատ վարմանալի է որ Ջուղայեցիին յաջոր-
դը, Յովհաննէս Անթիպոյին, որ մօտէն գիտէր
Տիրատուրի և Յովհաննէսի յափշտակութիւննե-
րը, չի խօսիր այս միջադէպներու վրայ: Դարա-
նազցին կը խօսի Տիրատուրի մասին, ինչպէս
տեսանք, բայց կը լռէ Յովհաննէսի մասին: Չամ-
չեան չի նշանակիր իր հակիրճ տեղեկութեան
աղբիւրը: Իսկ մենք կը բաւականանանք արձա-
նագրելով առայժմ ինչ որ հասած է մեր ձեռքը:

Ձ.

Յովհ. Անթիպոյին սապէս կը պատմէ Ագա-
րիայի մահը. — Մենք, կ'ըսէ, երեսուցեմէն վե-
րադարձանք Հայէջ և Ս. Յակոբի պարտերուն
հաշիւները ներկայացուցինք իրեն: Այդ միջոցին
սաստիկ մահտարածամ մը կար, յանկարծ հի-
ւանդացաւ Ագարիա, հինգ օր պառկեցաւ և ա-
ւանդեց իր հոգին: Խաւար պատեց Հայոց Տունը,
որովհետեւ զրկուեցանք այսպիսի պայծառ արեւ-
է մը: Ես Յովհաննէս վարդապետս, որբացայ
կորսնցնելով Բաղրամեայի (գեղադէմ) հայրս և շատ
ոգրով զրի զինքն իր հանգստեան տեղը, որուն
կենդանի աղօթքը և օրհնութիւնը միշտ մեր վը-
րայ ըլլայ, և Տէր Քրիստոս անոր հոգին զատա-
կից ընէ երկոտասան տուրք առաքեալներուն,
ամէն:

Դուռուրը հոգին մեռաւ ՌԻՄ=1601ին: Յիսուս
տարեկան էր երբ նստաւ արթու, և տասներօթը
տարի կաթողիկոսութիւն ըրաւ: Հինգ ամիս ետ-
քը ես ալ եղայ Հայէջէն և Ասանա եկայ՝ միս-
թարեւրու համար կիլիկիայ իշխաններն ու արթու-
սակայ քահանաները, հայն, և կը նկարագրէ
թէ ինչպէս կաթողիկոս եղաւ ինքն, զոր պիտի
տեսնենք իր կարգին:

Ագարիա թաղուեցաւ Հայէջի Ս. Քառասունք
եկեղեցւոյ մէջ, այսինքն արդի եկեղեցւոյ Աւագ
սեղանին կից (արեւմտեան կողմէն) մատարն
մէջ (*) Տապանաբար զետեղուած է սեղանին
առջև, հազիւ կանգնաչափ բարձր բնին երեսը
իսկ տապանապիւրն է այս:

«Յոր վառն անշափ Բոյին | Բանդ ի կո
ւակն արեւ մարմին. աղայանօք Աճամ |
կին, քող ըզանցանա Տէր Ագարիայ |
կարդիկոսին. որ եւ հանգաւ ի մեծ քվին,
ԹԻՄ. արեւոյցին | յոժամ զայցես աշխարհ կրկին,
յարայ զսա փառօք Բոյին. զիս զնոս(?!), արթնա,
շնորհիւ Բոյին ամէն: | »

Տապանապիւրն շատ դէշ քանդակուած է և
քերականական փոքրիկ սխալներ ունի: Իսկ վեր-
ջին տողերը դժուար կը կարդացուին:

Այս տապանապիւրը առաջին անգամ հրա-
տարակուած է Սիսի ամսագրին մէջ (Դ. Տարի,
1868 սեպտեմբեր, էջ 104), և հրատարակողը վեր-
ջին տողը կարդացիր է այսպէս.

— «Զիս զնոս(?!), արթնա արթն |
պանես շնորհիւ Բոյին, ամէն: »

Դիտել տուինք արդէն որ Օրմանեան Աշա-
րիա կ'ըսէր. ինչպէս կարծիքով «նշանակալից»
գրած էր ասոր տապանապիւրն սա տողը.

— Թող զյանցանա Ագարիա կրկին.

իրեն ակնարկ առաջին անգամ տկարանալուն:

Մինչ իրողութիւնը սա՛ է որ այդ տապանա-
պիւրը պարզ մէկ ընդօրինակութիւնն է Կիլիկեան
հնագոյն տապանապիւրի մը, որ իրրեւ օրինակ ծա-
ռայած է ուրիշներուն մը, միայն հանդուցեալին
անունը փոխելով. հետեւաբար բոլորովին անհիմն
է կարծիք թէ Ագարիայ յանցանքին ակնարկու-
թիւնն մը եղած ըլլայ այդ տողը:

Կիլիկեան տապանապիւրն իսկականը սա է.

— «Յոր վառն անշափ սիրոյ Բոյին
Բանդ ի կուտ արեւ մարմին.
Աղայանաւ Ասուածանին
Թող զյանցանա զԱԼԵՔՍԻՆ,
Որ եւ հանգաւ ի մեծ քվին,
Ետքն հարիւր Վարսուն երկին.
Յոժամ զայցես յաշխարհ կրկին,
Յարո՛ւ ըզսա փառաւ Բոյին. ամէն: »

Այս տապանապիւրը, որ հրատարակուած է
Մատեպ Աղանիին մէջ (Ա. Տարի, 1855, Մայիս,
էջ 115, Հմտ. Վ. Լանկուայի La Cilicie, էջ 320-
21), կա՛յ նաեւ Սիսուանի մէջ (էջ 272), սա տա-
րեւութեամբ միայն որ զԱԼԵՔՍԻՆի տեղ զԱԼԻՍԻՆ
է հռն, իսկ թուականն ալ գիրով, 24 (700+551=
1316)(*):

Նոյն տապանապիւրը օրինակ ծառայած է,
բայց շատ անարժեքօրէն, նաեւ Մօրսիսու վա-
ղայեցիին, ըստ Ս. Յակոբի Մատանապարանին թիւ
3 | 258 8 Զեւ. Աստուածաշունչին, Դատարարաց
գիրքին նախադրութեան և զլուսններուն վերջը,
սա՛ փոխփոխութեամբ.

— «Թող զանցանա զՄօրսիսու բարունի
վարդապետին,

եւ զմիւսի զձողին.
ԹՎԻՆ. Ռ. Խ. Ե. ԻՆՆ (=1596),

Ագարիա Ջուղայեցի Կիլիկիայ կաթողիկոսնե-
րուն մէջ հոյախաղ դէմը մըն է, իրրեւ ուսեալ
վարդապետ և բա՛շ հայրապետ, ճիշտ և տոկուն,
առիկ կրօնական և ազգային բարձր զգացումնե-
րով, զորո՞ւնեալ հոգեւորական մը իր պաշտո-
նին բոլոր կողմերուն մէջ, բոլորանուէր իր աղ-
գին և եկեղեցւոյն շահերուն, և արդիւնաւոր իր
ժառանգութիւններուն մէջ:

Բ. Ե.

(*) Ագարիայի վախճանման տեղը, կարծիքով կամ
սխալմամբ նշանակուած է Սիս (ՏԵ՛Ս Ընթարձակ Օ-
րացոյց Կ. Պոլսի Ազգ. Հիւանդանոցին, 1904, էջ 102):

(*) Ագարիայի եւ իր թաղանաթի մասին գրած
եմ նաեւ ՏԱՐԵՆԻ Տարեցոյցին մէջ (Դ. Տարի, 1928,
էջ 90—96):

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՄՈՎՍԱՅ “ՀԱՐՄՈՆԱՅ,Ն

Ե Ի

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի միջի բանասիրական քաղաածներին (ՏԵՍԱ ԱՆՆ, ԹԻԱ 1, Յունուար, 1929, էջ 25) կարգում ենք. «Յօգուածագիրը Neubauerի Աշխատանքները Տալուտի գործին (էջ 311) յղելով ընթերցողը՝ մտադիր կ'ընէ մեկնելներէն բմանց կարծիքին՝ թէ Ամովսի (Դ. 3) յիշած Հաբակիւմը Հայաստանն է: [Յայն էւ Հայ Բարեգործութեան Կոմիտէի անդամ յայտարարեալն է:»

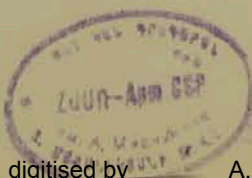
Նախ և յառաջ՝ նշմարելի է որ բուն երբայերէնին մէջ յիշուածն Հաբակիւմն է որ, ստուգարանօրէն, նշանակում է աւ կամ է լեւոն Անայի կամ Միննի: Երկրորդ՝ հայ թարգմանութեան մէջ այդ անունն պարզապէս արձանագրուած է որպէս Ռեմանայ (սեւ անկանիցիք ի լերինն Ռեմանայ: Ամովս, Դ. 3), և յունարէնին մէջ որպէս Դեմա: Եւ թէ ո՛ւր էր այդ տարագրութեան տեղին, ինքնին Ամովս վաւերացնում է հետագայիւ բացատրութեամբն, և ըստ իմաստին՝ ակնարկութեամբ առ Ստորին Հայաստան, «Եւ փոխեցից զմեզ անգր քան զԴամասկոս, առէ Տէր» (Ամով, Ե. 27), ուր Միննի լերինքն էին:

Հին կտակարանի ընթերցողք գիտեն որ Ամովսայ այս մարգարէութիւնն յղգփացիալ և փառահամբաւ Սամարացոց մասին էր, որոց անգթութեանց և անառակութեանց որպէս զրդիք՝ կանանց սեռին, կծու անուանարկութեամբ, կոչում է Նիշնի (Դ. 1.): Եւ այս մարգարէութիւնն կտարեցաւ երբ Սաղմանատար Դ. յամին Ն. Ք. 724, արշաւեցաւ Սամարիոյ վերայ երեքամեայ պաշարմամբ (ՏԵՍԱ, Դ. Թագ. ԺԷ. 3, և ԺԸ. 9) և նորա յաջորդ, Սարգոն Բ. (Ն. Ք. 722-705), վերջիվերջոյ տրեց քաղաքին, յամին 721, և վերապրողացն աքսորից առ հիւսիս, «առ լերամբքն Մարաց» (Դ. Թագ. ԺԸ. 11), որով և վերջ եղե թագաւորութեանն Իսրայէլի:

Յաւօք գիտենք ի՞նչպէս մեր ժամա-

նակներում անգութ բռնաւորք հարկւր հաղարներով խոշտանգանք քշեցին մեր ազգին առ Միջագետաց մահաշունչ և արեակէզ սանձաններն, որպէսզի անդ ոչնչանային անսովոր կլիմային աղղեցութեաններէ: Նոյնպէս և ի հնուն՝ Ասորեստանեայց թագաւորներն, երբ զբաւում էին քաղաքներ, յԱսորիս և ի Պաղեստին, վերապրողացն տարագրում էին ի լեռնապատ հիւսիսակողմանն, ցրտի աղղեցութեամբն վրտանգաւորելոյ նոցա կեանքն: Զոր օրինակ, «Եւ ել արքայն Ասորեստանեայց ի Դամասկոս և էառ զնա, և վարեաց զնա ի գերութիւն ի կիրէն» (Դ. Թագ. ԺԶ. 9): Արդ՝ այս տարագրութեան տեղին «կիրէն», բուն երբայերէնին մէջ յիշուած է որպէս «կիր», և այս ալ ոչինչ է քան թէ մեր կարգեալն որ հնագոյն դասական քարտէշներում երեւում է Cyrus անուամբ՝ և զոր մեր թարգմանիչք վերածեցին որպէս «կիրէն»: Միւս մի օրինակ. Նիւուէի մօտ, Բաւիանի ժայռաքանդակներին մէջ արձանագրուած է թէ երբ Սենեքերիմ արքայն զբաւեց Բաբելոն (Ն. Ք. 704), բռնակիչներին քշեց առ Արաբի, զոր հնագէտք համարում են մեր Նեաբե գետն (A-raxes):

Արդ՝ յայտնի է բազմաց որ բուն երբայերէն կտակարանին մէջ՝ անբացատարպէս Արաբ րաոն է յիշատակուած անգրադարձութեամբ մեր վերջն Հայաստանին, զոր Ասորեստանեայց կոչում էին Ուրարտ: Դալով առ Սարգին Հայաստան և մասնաւորապէս առ այն մասն որ անկոնում էր ի մէջ Վանայ և Ուրմիոյ լճին և որ տեղւոյ Հայերն, ժամանակակից ընդ Ամովսայ՝ Վանայ թագաւորի (Միննուս Ա. Ն. Ք. 800-780) մէկ արձանագրութեան համեմատ, կոչում էին Արշն (ՏԵՍԱ, Հայր Սահակ Տէր Մովսէսի Պատմութիւն Հայոց, Հատ. Ա. էջ 124), Ասորեստանեայք, ըստ իւրեանց բեւեռագրութեանց, անուանում էին «Մաննայի», որոյ քաջ ծանօթ էին Երբայերիք իբրեւ Մեայ և Միննի: Սորա առ ապացոյց, Երեմիա (Ն. Ք. 629-580), մարգարէանալով Բաբելոնի անկման մասին, ըստ բուն Երբայերէնին՝ այսպէս է ասում (տե՛ս, զոր օրինակ, Անգլիերէն թարգմանութիւնն, Ger. Ll. 27): «Call together against her the kingdoms of Ararat, Minni and Ashkenaz», նը-



շանակելով Վերին և Ստորին Հայաստանի հայ Ազգին և փոխադրուց: Այս մասն մեր թարգմանիչք վերածեցին այսպէս. «Պատուէր տուք յինէն Արարատեան թագաւորութեանցն և Ասքանազեան գնդին» (Երմ. ԾԱ. 27), այսինքն, իմացականօրէն՝ յապաւելով Մէնէ, ըստ որում յոգնակի իմաստիւ «Արարատեան թագաւորութեանց» արտայայտութիւնն, համարովանդակիչ էր Հայաստանի աւելցութեամբ: Եւ այս մարդարեւթիւնն կատարեցաւ յամին Ն. Բ. 538, երբ կիրար տրեց Բարեւոյն քաղաքին ունելով որպէս իւր զինակից և զօրագլուխ մեր Արարատեան աշխարհի թագաւոր՝ Երուանդ Առաջնոյն թագաւորանդ որդին Տիգրան և կարեւոր Հայկական զօրութեամբ մի յաղթական պատերազմին մէջ:

Անտարակոյս՝ ինքնին երեմիա չբատկոյճագործեց այդ «Միննի» բառն, այլ գիտակից էր այդ մասին իւր նախորդներէն, որոյ նախատիպն մեք տեսնում ենք նոյն իսկ Հաբեալ անուանակոչութեան մէջ, արձանագործած, յոռաջ քան զՔրիստոս՝ ութերորդ դարու սկիզբներումն, նախադոյն քան զամենայն մարդարէ՛ Ամովսայ ձեռամբ, որպէս իւր ազգին մէջ արգէն քաջածանօթ աշխարհագրական մէկ անուն և, ըստ մեր հետազոտութեանց՝ չենք երկուանում ասել համազօր ընդ Արմէնիա բառին: Առ ապացոյց սորա յիշենք աստանօր հեռեկաւ հեղինակաւոր վկայութիւնն (տե՛ս, Hebrew and English Lexicon of the Old Testament) ի մասին Երրայերէն Հաբեալ բառին: — «Կառկածանք կան այս բառի մասին. թերեւ զեղծումն լինի բնագրին մէջ (Ամ. 4, Գ. 3): Արամէական Հին Կտակարանի (Targum) և Ստորական Կտակարանի (Peshito) թարգմանութիւնքն ունին Mountain(s) of Armenia: Սիմաքոս (Սմաքոս), որ Քրիստոսական երկրորդ դարու վերջերումն վերբատին թարգմանեց Կտակարանն՝ ի Յայն (եղու) ունի Armenia»:

Լոնդոն

Ս. ՏԷՐ Մ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՄԱՏԵՆԱԻՍՍԱԿԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱՏՄԱԲԱՆ

Թ. ԴԱՐ

Դիրքը.— Կը բազկանայ հարիւր տեղանուն և եօթը գլուխներէ: Առաջին գլուխը տեսակ մը ծրագիր է ուր գործին մեծ գլխաւոր կուտայ ու առաջին մասին մէջ արագ ընթանալը կը պատմէ: Յետոյ կ'անցնի բուն նիւթին:— Այսինքն աշխարհածնութիւն մը (cosmogonie) կը յօրինէ հեռեկաւոր ժողովուրդներին: Բոլոր ազգերը կը ծնին, ինչպէս Հայը: Ու ժողովուրդներէն համառօտաւոր կուտայ հայկազնեան աւանդական հարօտութիւնը, յետոյ Արշակունեաց հարօտութիւնը, մարզպանները և ոստիկանները: Մինչև իր ականատեսի վկայութիւնները գիրքը գուրի է շահեկանութիւնէ:— Բայց Բագրատունեաց հարօտութեան իր պատմածները, մանաւանդ իր կաթողիկոսացութիւն ետքը իր տեսածները և քաջածները, Սմբատ, Աշոտ, Գագիկ (Բագրատունի և Արծրունի թագաւորներ) Յուսուփ, Բուխա, Ափշին, Նար, Բշր ոստիկանները: Յետոյ ինչպէս Աշոտին մօտ (Շահնշահ) պատուաւիրութիւնը:

Ինչպէս կը տեսնուի այս արագ թրուումէն, զրքին մեծագոյն մասը կը գրաւեն իր անձնագէտ տեսած ու ապրած զբոսապանները: Վերջարանին մէջ ոգր մը կայ, նման ժողովուրդի զբոսարան:

Նիւթը.— Կարելի է աննկատ թողուլ մինչև հեղինակին անձնական միջամտութիւնը, զրքին պարունակութիւնը որ անուններու հեռեկալ թուում մըն է: Բայց Բագրատունեաց հարօտութեան հեռ անոր նիւթը կը մտնաւորուի: Ու աստիկա յաւիտենական նիւթն է հայ պատմութեան:

Ա. Արշաւոյնը: Յովհաննէս կաթողիկոսի զրքին մէջ առաջին աստիճանի կուգայ «Խաղաղեան», «Խաղաղացի» տարրը, մանաւանդ իր ոստիկաններով ու ասպատակներով: Ոչ մէկ զիմ սակայն այդ մարդերուն անձնականութեան: Անոնք տրուած են նոյն նախատական մակդիրներով: Ամէնն ալ «արիւնարբու գազաններ» են:

կը պատին երկրին մէջ, զաշտաբնականը խողխողելով, ամրացածները պաշարել աշխատելով: Դասական հորդաներ են ահանք: Անոնց զործելակերպը զիրենք իզկերջոյ զասակարգումի կը մօտեցնէ: Ու կարելի է ոստիկաններուն քսութենէն հանել տրար տիրապետութեան նկարագիրը որ կը հետապնդէ մանաւանդ արքունիքներ և նախարարները: Յետոյ կղերականները: Չենք զարմանար, մենք որ տեսանք մեր պատմութեան վերջին գէպքերը, երբ թշնամին իրեն առաջնորդ կ'ունենայ միշտ քանի մը նախարարներ: Չենք զարմանար որ միւսները իրարու միտքը գրքուն, բայց ոստիկանին սարսափէն լեռնէլեռ փախչին:

Բ. Թագաւորներ: Նոյն պահուն երեք թագաւորներ իրարու դէմ լարուած խամաճիկներու նման: Անոնք զիրենք պրսակոշներուն հաշուոյն հարկ հաւաքելէ զատ զործ չունին կործնու: Յետոյ տեսանելի կ'ըլլան երբ իրարու դաւելու վրայ է հարցը: Սկսաւ տարօրինակ տագնապութիւնը կ'ընէ հալածական մարդու մը, որ զժբախտ թագը լեռնէ լեռ կը կը փախցնէ ու ոստիկաններէն կը փնտռուի, չունենալու առջեւն ինքզինքը ազատել ջանացող եղնիկի մը պէս: Նախարարները դէմ են անոր: Ու կը կրկնէ իր ցեղին պսակաւորներուն ճակատագիրը, այնքան ուրիշներու նման, երթալով կամովին ոստիկանին ցանցը: Հոն կը նահատակուի: Միւսները նոյն վիճակը կը ներկայացնեն: Դուին նստող ոստիկանին ձեռքը զործիքներ են, որոնք բան մը կ'արժեն երբ իրար մաշելու կը ծառայեն: Միւս, նախորդ զարերու թագաւորները տեսակ մը շնորհ, զժբախտ վեհափառութիւն կը ցուցնեն պատմիչներուն մէջ: Անոնք եղերական հալածականներ են միայն, ու տարօրինակ հեղուկութեամբ մը՝ զարդերու մէջ խեղդուած հանդէս կուգան երբ թափօրի մը, կամ գէպի Պաղատա առաքումի մը համար հրապարակ կը հանեն իրենց տրքունի հանդերձանքը: Անոնց բարոյական պատկերը կսկծալի է նոյնքան որքան քաղաքական ճակատագիրը: Միջնադարու իշխաններուն բոլոր մեղքերը, մոլեռանդութիւնը, քսութիւնը, նախանձը, սողոսկումը, եղբայրասպան վայրագութիւնը կը տեսնենք անոնց վրան: Պատմիչը

անոնց անհատական կեանքովը չէ զբաղած, բայց կը գուշակենք տոկիա երբ այդ իշխանները երկրին շահերուն հետ դէմ դէմի կ'ունենանք:

Գ. Նախարարներ: Արդէն մեծ մասը այդ տուններուն, որոնք իրենց անունները տուած էին Արշակունեաց հարստութեան տակի կտքը մարդպաններու շրջանին, չեն երևար պատմաբանին մէջ: Կարեւորագոյնները — Բագրատունիները, Արծրունիները, մէյմէկ խորխուր թագ ձեռք անցուցած են ժողովուրդէ ինչ անխոստովանելի զինեցով: Այլապէս անսպաս զոհաբերութիւնը աւելի յաճախ կը պատահին քան թէ նախարար: Ու անոնք երբեմն խելացի, բնազդական շարժումներ կ'ընեն: Անոնք հաւատարմապէս կը վախճան կեդրոնական կառավարութենէն, որ Դուինէն կ'աշխատի ամէն գնով զիրենք սիրտաշարի, զաշտոնական կրօնքին զարմենել կամ հակառակ պարագային՝ նահատակել: Պատմաբանը զեղեցիկ էջի մը մէջ պատմած է նախիջեանի աղէտը: Արաբական այս քաղաքականութիւնը՝ երկրին աւագանին կրօնակից ունենալու, ամենէն քայքայող ազդեցութիւնը ունեցած է մեր բախտին վրայ: Նախարարները իրենց հաշիւներուն մէջ նախադասած են անձնական շահը և հանգստութիւնը և կարգաւ ուրացած են իրենց կրօնքը: Այնպէս որ քանի մը հարիւր տարուան շրջանին մէջ արդէն իշխանական տոհմ մը հեռացած է իր ազգային ողբէն և կ'ապրի մանրանկար ոստիկաններու նման, ունենալով իր ժողովուրդը որ այլևս օտար է իրեն, քանի որ կրօնական տարբերութիւնը տակաւ վանած է զանոնք իրարմէ:

Դ. Կրօնականներ: — Կաթողիկոսի մը զործին մէջ սպասելի է որ կղերականները լայն բաժիններ գրաւեն: Դժբախտաբար անոնք չունին պայծառ դիմադրութիւն: Ամէնն ալ նահատակութեան յարմարութիւններ ցոյց կուտան ու մեռնելու տուն միայն զեղեցիկ զիտեն ըլլալ: Դրքին մէջ կը տիրապետէ ամէնէն առաջ ինքը որ աթոռ կը բարձրանայ համեստ բառերով, կ'առաջարկէ երթալ ոստիկանին (Յուսուփ) և կը բանտարկուի շղթայակապ: Կ'ազատի կը փախչի Վրաստան, կը թղթակցի Պոլսոյ հետ (զիտելի է որ զիրքին առաջին մասին մէջ անիկա բուռն հակաքաղկեդոնա-

կան է: Երկրորդ մասին մէջ ունի իր կա-
յուն (arrêté) քաղաքականութիւնը: որ կը
պահանջէ Պաշտոյ պաշտպանութիւնը Հայոց
վրայ) կը դառնայ յունական Հայաստան,
Լուսաւորչի աղբիւրը և Մանեայ քարայրը
կը տեսնէ: Կ'անցնի կրկին արեւելք, կը
միջնորդէ երկու Աշտաներու միջև: Կը հա-
լածուի Նար ստորկանէն: Այս ամբողջ իրա-
դարձութեանց մէջ անիկա գործնական ու
վարչական յատկութիւններ կը ցուցադրէ:
Բայց իր բարոյական հեղինակութիւնը կ'ա-
կածելի է: Զինքը մօտիկ չեն ըներ ու կը
խտրեն: Ու տարտամ է գիմպօնութիւնը իր
ընդհանուր գործին, որ ատանկ խռովայող
չըջաններու չըջաններու համար շատ զիւր
չերեալ: Միւսները, կաթողիկոսներ ամէն
այ, վերջուած են լուսապատկի: Յուզիչ է
Զորափորեցին, Մահակ կաթողիկոսը, որ
իր մահովն անգամ օգտակար է իր ժողո-
վուրդին: Նոյնքան առնական է Մաշտոցը
որ դէմ կը դնէ նախարարներուն սպառ-
նալիքին և կաթողիկոսացման խտտումնե-
րուն եւ զանոնք յարգանքի կը պարտա-
դրէ եկեղեցիի գերագոյն պետին հանգէպ:
Դարձեալ գեղեցիկ է դէմքը Դէսրգ կաթո-
ղիկոսին: Մեծերէն վերջը սրտառուչ են
պարզերը, կրօնաւորներ ու հղիներ, ու-
րոնք ոչխարի պէս մօքուր, կը մորթուին
«պատուած փառարանելով» ալղ ցանկա-
լի մահը իրենց պարգեւած ըլլալուն:

Կըրը ազդեցութեան տէր չերեալ
պատմարանին զբքին մէջ: Պատճառները
կրկին են. 1. Թաղաւորներու և նախա-
րարներու հակամարտութիւնը. 2. Արա-
րական քաղաքականութիւնը:

Եւ ժողովուրդը: Գիրքէն որոշապէս կա-
րկի չէ հանել մեր ժողովուրդին պատկե-
րը: Անիկա պատրաստ նիւթն է զանգ-
ուածային ջարդերու: Գերեվարութիւն և
խմբական դաւանափոխութեան համար
ձայնագոյն չարչարանք. սովի և աղէտ-
ներու տունն անոր մեծ տառապանքը թե-
րեւ կը նշմարուին աւելի քան կը տես-
նուին: Անիկա չի կայ պատերազմելու և
ապրելու համար իր հողին վրայ, եթէ նը-
կատի չառնենք այն պարբերական գաղ-
թիւրը որոնք անխուսափելի են եղած դա-
րերով այս ժողովուրդին համար: Երկրա-
մասի մը բնակիչները կ'ամօթին իրենց բոլոր
աղակերովը կ'ապաստանին անմատոյց բար-

ձունքներ, լքելով աւերելով իրենց տըն-
տեսութիւնը, մինչև որ թշնամիին հեղեղը
եւ կը գառնայ: Ու կայ անիկա նորէն երբ
պիտի մորթուի իր հայրերուն կրօնքին
համար:

Գրագիւր. — Անհաւասար է պատմարա-
նը: Անիկա վրագներ կը չինէ, որոնք իբր
թէ ֆերրովալան նկարագիր պիտի ունե-
նան: Բայց որոնք հասարակ ու բանազրո-
սիկ հեռորոթութենէ մը անդին չեն անց-
նիր: Անիկա պատմող ըլլալէ աւելի յօթա-
գրող մը կը ներկայանայ իր ամբողջ գոր-
ծին մէջ: Նախ՝ տեսնալու ձև չունի: Այ-
սինքն դէպքերը իբր կեանք, բարախոն
իրականութիւն չեն տպաւորեր զինքը:
Անոնք սողի, զլուխի կը վերածուն շատ
անգամ ինչպէս ողջ մէկը՝ երբ պատմուած
գագաղ կը դուրսի: Նոյնպէս անձերը տար-
տամ են: Գիրքին մեծագոյն մասը պատ-
մողին անձնական, անմիջական չըջա-
նակի մարդերով է լեցուած: Բայց անոնց-
մէ ոչ մէկը մեր մտքին մէջ սեփական դէմ-
քով մը չի գծագրուիր: Զինքը կ'ապոյ,
բանտարկող ստորկանն անգամ չենք ճանչ-
նար: Ու այս տեսնելու ձևը ընդհանուր է
ամբողջ գիրքին համար: Կը զարտուղի երբ
բնական մեծ աղէտներ (երկրաշարժ, հր-
դեհ, սով) կամ գոտական վկայագրութիւ-
ններ կը նկարէ: Այդ տեսակ էջեր են իր
համբաւաւոր սովի պատկերացումները, որ
իրողութիւններ կան անշուշտ, բայց այն-
պէս մը շարակարգուած, ընդլայնուած որ
մարդ շարագրական փորձ մը կարդալու
պատրանքը կ'ունենայ: Յովհաննէս պատ-
մարանը կ'օգտուի մանաւանդ եղիչէն երբ
անոր տուած վիճակներուն նման կացու-
թիւններու հետ գործ ունի: Այս տկարու-
թիւնը պատճառ է որ գիրքին մէջ զբը-
ուածները պակսին բոլորովին: Բայց ա-
նոնք կային իրականութեան մէջ: Շրջանը
մեր պատմութեան ամէնէն բարեկից չըբ-
ջանն է գուցէ: Իշխաններ ու անհատներ
պայքարած են անշուշտ հարաւէն եկող-
ներուն դէմ: Ու անշուշտ մեծ բանակնե-
րու սօքին կոխան է եղած երկիրը: Բայց
այս ամէնը տրուած են շատ հարեանցի,
այնպէս որ երբ գիրքը կը գոցես, մտքիդ
մէջ ոչ մէկ կարկառուն գիծ կը մնայ:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՐԺԷՔ — Գիրքը կը գնա-
հատուի իբրեւ ճշգրտաբան մէկու մը գոր-

ծը: Ես չեմ կրնար այդ վերագրումը քննարկեմ ևն թարկել: Բայց ինձի համար երկրորդական նշանակություն ունի այդ վերականգնությունը: Գառազանագիրքի ճշգրտությունը ուր յաջորդություններ և գահակալություններ կը նստնան, բայց ուր չի մնանք ժողովուրդի վաւերական զգայնությունը՝ արուած պահէ մը, չըջանէ մը: Պատմարանի այս կարեւոր տաքսիմութիւնը մինակը չի բաւեր դէմք մը արուեստին բարձրացնելու համար:

Ոճ:— Յովհաննէս կաթողիկոս կը փորձէ այն ոճը, որուն նախատիպը կուգայ Խորենացիէն: Անիկա արհամարհանք ունի գրեթէ Շապուհ Բագրատունիին գէմ, որուն պատմելու ձևը կ'որակէ «զեղչուկ բարբառ»: Ու քերթողքէն արտայայտելու իր ձևը մնայուն նկարագիր մը կը դառնայ և կը կազմէ անոր ոճը: Յատկանշանքեր են

1. Հոնակիներու ստատիքներ
2. Բաղդասանեանքան ևն
3. Քերթանակաւ օրհն/ներու դիմ զանգարան (ոչ միշտ)
4. Կոստանու բառերու, բացարձակներու (երբեմն խնայի)
5. Թափ
6. Առաջարկներ
7. Խորացնելու միջ
8. Հոնակներու
9. Ուսուցիկութիւն
10. Մարտի

Գիտական Գիտական: Անկախաբար իր գերական թերութիւններէն ու յորինուածքի անխնամութենէն, գիրքը գերազանցապէս թերագրող է ու կ'արտայայտէ տեսակ մը լատինատիպութիւն: Անիկա մեր միջին դարն է, քաղաքական թէ հոգեբանական տեսակէտներով: Մեր բարձրէն այն քիչ մը բանը որ սարգած է հոն, մեր իշխաններէն այն դժբախտ կեանքը որուն իրադարձութիւնները կը լեցնեն անոր էջերը, մեր հաւատարմի այն կատարել extaseը որուն տարփողն է ան, մեղի կը տանին մտապատկերելու այդ մտայն շրջանը ուր փառքերէ փառք ու անդունդէ անդունդ անցնող մեր ցեղը իր յետին գալարումները կ'ապրի գարաւոր գերութեան վերջնական համակերպումէն առաջ: Կ'զգաս որ այդ ցեղը ալիս մշտապէս կտրած է յոյսը իր

քաղաքական ճակատագրէն ու բնադրող կը փաթթուի գերազանց կուսանին, որ իր խարխաւած գոյութիւնը պիտի պաշտպանէ տարական, թշնամի տարրերուն մէջտեղը: Վարդանանց նահատակութեան նստնուած գիրքը (նշխ) տարածման կը մնայ հակառակ իր բոլոր շքեղանքին, այս էջերուն մօտ, որոնք արուեստէն չեն աւանդ իրենց ներգործ կենդանութիւնը:

Նիկոլայ (Կիպրոս)

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՅՈՒՇԵՐ ՆԻՇԵՐ

Աշունի գրականութիւնը կը տիրապետէ:

Գարուն գրիչներ կը բողոքեն, մեր մէջ և ամէն տեղ:

Հինը նորը կ'անգոսնէ: Նորը հինը կը ծաղրէ:

Ճիւղում Գափինիի Այս գրականութեան վրայ— «Su questa letteratura» վերադառնալով հարածին «Պէզասի մէջ քննադատական գրութիւնը աջէն ձախէն կը քարկոծուի և կը քննադատուի վարպետներէ և ակնակներէ: Զարմանք չէ: Վերածնունդի գրականութեան ասպետներ կ'ուզեն մընալ անոնք միայն, որոնք թեւակոխեր են աշունը:

Ոչ մէկ ստող ետ չի դառնար, չուզեր տեսնել իր յաջորդը: Արեւելք չի տեսներ Արեւմուտքը: Գարունի դեռատի գրողները նշանակութիւն չունին աշունի վարպետներուն քով:

Այսպէս կը մտածէ նաև Պ. Արշակ Զօպանեան. ասոր ապացոյց՝ կ'ուզէ վերականգնել «Անակիտ» գրական տաճարը: Եւ ահա մեր նոր գրականութեան փոքրիկ քուրմերը պարսատիկ կ'ուզեն «Մութ խաւեր»ու հեղինակի ճակտին:

* * *

Եւ անուն մեր մոռացի . . . հիները գայս չեն ուզեր լսել և ոչ իսկ երազի մէջ: Սակայն նորերը խորշելով բազմաժամանակեայ թառամ գրականութենէն, չեն ուզեր հաւատալ որ ժամանակին հիներն ալ

ունեցիր են աղուոր վարդաստաններ եւ նոնենեայ շէնչող պողոտաստաններ:

Տղայամիտ եւ քիչ մըն ալ չարամիտ նախանձէն չարժեալ հին ու նորի պայքարը երթալով կը բռնկի: Մեր գրական եւ լրագրական պատմութիւնը լրջօրէն ուսումնասիրողը պիտի անդրադառնայ որ կուտքի պէս պաշտուած են այն հեղինակները, որոնք չեն գտած իրենցմէ աւելի միջակ միջակութիւնները:

Հին ու նոր դրողներէն անոնք որ փառքի մուրացիականներն են, որքան որ արժանիք մը չունենան, առող հանգերձ կը պահանջեն որ ծափահարութիւն չմերժուի իրենց: Փորձառու գրողէտ քննադատը կ'արգահատի այդ փառատենչիկ գրողներու վերայ:

Ի՞նչ կարելի է ընել. . . «Պրոփիւնըն ժողովար գիմֆը ոսկի կարծիք»: Առաքել Սիւնեցին այդպէս է բռնած, այդպէս ալ մտածեր են մեր հին գրողներէն ամէնէն անարժանները:

Այդ պղինձ գրիչներն են որ հինի նորի պայքար մղեն:

Հինները նորերը անդոտնելու չեն: Հինը նորի արժանիքը մոռնալու չէ:

«Պայպար» մէջ ինծի անծանօթ մը անցեալները զիս քիչիկ մը կը խժրժէր, բսելով որ ես պարզապէս քաջալերելու համար կը զովեմ եւ կը գնահատեմ նորերը: Ես արդ՝ անոր կը պատասխանեմ. «Մարդու չհաւնողը չատ աւելի դժբախտ է, քան անիկա որուն մարդ չի հաւնիր»: Եւ չէ այս իմաստուն խօսքը՝ այլ Լա Ռոշֆուկօյին:

* * *

Ժամկոչներու սեպհականութիւնն է գարձեր չարերեալ եւ չփաղեալ գրականութիւնը:

Ինչո՞ւ այսպէս կ'ըսեմ:

Ժամկոչը ամիրաններու բազկաթողը կը մաքրէր, եւ աղքատին միշտէրին վրայ կը կոխէր կ'անցնէր: Առաջինը կը յարգուէր, վասնզի կուտ ունէր գրգանին մէջ, երկրորդը կ'անարդուէր, վասնզի կուտ չունէր միշտէրին տակը:

Կը մեռնի հարուստ մը, թաղմանական սիւնակներ կը նուիրէ լրագրող անոր կենսագրութեան: Կը մեռնի աղքատը, ան դուցէ աղքատացի է հասարակութեան չա-

հերուն եւ աղքատին դրամ չինայելուն համար: Այդ ի՞նչ փոյթ գրական ժամկոչին:

Այսպէս խորհելու իրաւունք ունիմ, երբ կը տեսնեմ որ կը մեռնին կարգ մը անձնատուրութիւններ որոնց մասին կը լռէ մամուլը:

* * *

Մեռաւ Անմեղեանը, չորս տղէն դատ բան մը չգրուեցաւ վրան: «Գրիչ եւ Սուրբի յարդուած, սիրուած հեղինակը իր թերթի աշխատակցին վրայ շատ բաներ կրնար գրել «Կոչնակ»-ին մէջ (ուր ընդհանրապէս կը կարգամ իր համով հոսով յիշատակաբանը) . . . բայց լուծիւն կը պահէ, եւ այդ լուծեան պատճառը ինծի անծանօթ կը մնայ (*):

Գարձեալ ինչո՞ւ Անմեղեանի ժամանակակից խմբագիրները որ ներկայիս կարգ մը պարբերական թերթերու մէջ գրիչ կը շարժեն, եւ լուծիւն կը պահեն: Կուտակեցաւ . . . թէ անձնական խնդիրներ կան . . . : Մեռելներէն ալ ողջերը հաշիւ կը պահանջեն: Հայ մամուլը շատախօս տղու մը կը նմանի. հարկ եղած տեղը կը լռէ, հարկ չեղած տեղը կը խօսի:

* * *

Մեռաւ Սեղբակ Ծովիկեան: Ծանօթ անծանօթի մը պէս ապրած էր, անծանօթ ծանօթի մը պէս մեռաւ: Միք. Վարանդեանի եւ Ա. Ահարոնեանի անծանօթ մը չէր: Հին հնչակեաններուն ալ անծանօթ մը չէր: Արտասահմանի խմբագիրները չուղեցին զիանձն թէ ինչո՞ւ ան Պապը Ալիի դէպքէն անմիջապէս վերջը Սեբաստիա տքսորուեցաւ: Եւ չզանուեցաւ մէկը Միլանի մէջ որ անոր մահուան ասթիւ անկեղծ ըլլար բսելու թէ ան ինչե՞ր կատարած էր Միլանի հայ հասարակութեան աղգանուէր գործնական կեանքին մէջ: Եւ հոն մօտէն ակնհասեալ եմ եղած. բանուորը, ուսանողը, արուեստագէտը, գրագէտը, դիւանագէտը, հայրապետութեան ու հանրապետութեան նուիրակները բարեյիշատակ Ծովիկեանէ կը հիւրասիրուէին: Հայը հացի կարօտ, գործի կարօտ՝ անոր

(*) Ասորուան երբ կը գրէր այս տղերը Գրիչ եւ Սուրբի հեղինակը, Մինաս Զեբաղ, մահուան հետ կը պայքարէր: Այս պիտի ըլլայ անոր լուծեան պատճառը:

ամէն դուռը կախած էր հետանար։ Ան ամէն առէն աղատարութեան շարժիչ մեքենան կ'ըլլար։ Դպրոց, եկեղեցի կանգնելու պարագային, ամէնէն առաջ Ծովիկեան մէջտեղ կը նետուէր, Մարտիրոսեաններէն սկսեալ ամէն հայ հարուստի զուռը կը զարնէր, յուսահատ մերժումներու առանձին էր յուսահատը, կրակ տեղացող արեւին կիզիչ երկինքին տակ, ան ինծի հետ զուսնէ զուս կ'ըլլար, համեստ գումար մը ձեռք կը բերուէր և կը վարձուէր չէնք մը ուր տալին անդամ կը պատըսպարուէին մեր Մխիթարեան միաբանութեան որդեգրած որբերը։

* * *

Ճիշդ է արդեօք իտրենային ըսածը թէ. «Առ հիմուն Հայաստանաց շուք տնտեսիւնը ինտերնալ ինտերնալ և ևրդարանաց բանաստեղծութիւն» Բայց Անանիոս Երեմիայի և ևս ուսմունքի այդ անսիրելիութիւնը դատապարտած է։ Ինչպէ՞ս մեկնել օրէ օր նոր թերթերուն աճումը, կ'ապրին այդ թերթերը, ուրիմ հայը կը սիրէ գիրքը, կը սիրէ ուսմունքը և կ'ապրենք իր հին ու նոր թերթերը։ Ի՞նչ կ'ըսեն թերթերու խմբագիրները։ Չեմ հարցնիր յոյսաւորութիւնը աշխատակիցներուն. անոնք զրոյթ չեն ապրիր։

* * *

Բայց դրամութիւնը, բնէ կ'ուզեմ գրելով ապրելու փառամոլութիւնը մեր ցեղին ժառանգական հիւանդութիւն մը դարձաւ։ Գնարով, գրքով ու ո'ր կը յուսայ ապրել, խրատ մ'ունիմ անոնց այս համեստ քառեակովս.

Թէ գրիչդ չարժէր և ոչ մէկ գէնար,
Բրիչդ ա՛ռ ձեռքդ, պարտաւ մի՛ կենար։
Անօթին երգելով փորը երբ կը շտապուց.
Ասոր հակառակ ունի՞ս ապրոցդ։

* * *

Անպարկեղտ իգական տարադի գէմ Լատին եկեղեցին բուռն պայքար կը մղէ։ Եկեղեցիէն կը մերժուին անոստոքները, Հայ եկեղեցականն ալ վաղուց ասոր գէմ խտրու բողոքած է, Յովհան Մանդակունի հայրապետը կ'ըսէ.

«Եւ արդ ոչ ահիւ և խանդաղատադին մաղթանօք կամք առաջի Աստուծոյ՝ աղա-

չել և մաղթել զվիրացն բժշկութիւն. այլ ի ժամ աղօթիցն և պարտաւորացն և թողութիւն մեղացն խնդրելով՝ լուանամք և օծանմք և զհանդերձսն պաճուճմք, որպէս թէ ի բողոքոցս կոչիցիմք, կամ ի թատերս խաղուց . . . »:

Լատին օրիորդը այս բողոքին գէմ կ'առարկէ թէ ինչո՞ւ Լատին կղերք մօտային հետեւելով հեծելանիւ կը նստի . . . Հայ օրիորդը կ'առարկէ թէ ինչո՞ւ մեր վարդապետները, հակառակ հին եկեղեցական օրէնքին, մօտային հետեւելով՝ մօլութին թուրք փաշաներուն պէս կը ճատ ձեւ մը կուտան։

* * *

Մարդկութիւնը միշտ միեւնոյն ձերն է, և միշտ միեւնոյն երկտասարդը։ Հին բարքերը միշտ կը նորոգուին։ Լորտ Պայրըն «Սարգսնարաղ» մէջ իր ցոփութիւնները կը նկարագրէ։ Իր կինը Լարա երբ բժշկէն կը ստուգէ որ իր այլը զիտակցութեամբ և ոչ թէ խնթ վիճակի մէջ գրած է այդ խնեւէթութիւնները, կը խզէ ամուսնութիւնը, կը բաժնուի իր բանաստեղծ այրէն։ Դար մը վերջը այդ հինցած բարքերը կը նորոգուին «Հրաման Երգեր»ու երգիչին բաղնիքներուն մէջ։ Բարքերը կը հիւնան, բարքերը երկտասարդ կը մնան. և ահա այս օրերուն մէջ Պ. Մարկոսեանի թարգմանած «Երբիկ Մոսկովան» վէպին մէջ կը տեսնենք որ Պայրընի Միլրան աւելի պարկեղտ է քան Մօրիս Տեքսպրաի Մատոնան։

Սպարտական կիսամերկութիւնը կը նորոգուի ժամանակիս իգական ապրողը։ Լա Պրիւէր եթէ ողջ ըլլար՝ հակառակ իր աղատամտութեան՝ աչքերը դոցած պիտի բանադէր կիսամերկ նոր սպարտուհիները։ Ու մօրութիւն կը ճատող հայ եկեղեցականներն ալ պիտի աղատէին իրիմեան Հայրիկի բանադրանքներէն։

ԱՏՐՈՒՇԱՆ



ՆՇԻԱՐՔ ՆԱԽՆԵԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մ. ԱՓԻՆԵԱՐԻ Ա.ԱՐՈՐԻՈՆԵ

ՎԵՏՏԱՍԱՆ ԱՍԱՅՈՒԱԾՔ ՎԱՍՆ ՆԻԿՈՍԻԴԵԱՅ ՔԱՂԱՔԻՆ

(Շարունակութիւն)

Մին ամուսնանայ ի բաղձաշուքանէլ, և միւսն խաղաղեալ և յաւաղակիլ⁽¹⁾։ Մին տայ յանցուցեալս զոգոսնիս, և միւսն ևս պատուս աւրհնեալս։ Զի յաճախեաց յաւորս Նոյի պոսնիութիւնն անգաւակիլ մարդկան։ Անգաւակեաց զնոսա ջրհեղեղն զի զարծցի անկեղծացէ՝ զամուսնութիւն։ Եւ զոգուութիւն Աքարու, պարտեաց զժողովուրդն ի պատերազմի⁽²⁾։ Ելին պարտեալք և առաքինեացն։ Փախեալս յաղթողքն և պարտեցան։ Զի ցուցցէ թէ զոգուութիւն բեկանէ՝ զկողմանս ի պատերազմի։ Որոց է իւրեանց⁽³⁾ անգահեալ պատերազմ բնականոր ի միջի, ատեցեալն զգոգութիւն որ թափէ զոյժ ի պատերազմի։ Մի եղիցին աստ զողք ի քաղաքիս, որ մաւտ է ի պատերազմ։ Զի եթէ Աքար որ յողջողեաց և փնասեաց, քանի՜ ևս փնասեցին բազումք։

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ. ՎԱՍՆ ՆԻԿՈՍԻԴԵԱՅ։

Եղև քաղաքն որ կործանեցաւ, նըշաւն ամենայն արարածոց։ Զի զոյին ի նմա սուտք որպէս և ի տիեզերս խաբարայք։ Դոյին ի նմա և հաճոյք, որպէս և ի տիեզերս արգաւրք։ Դոյին ի նմա ըստուգութիւնք, որպէս և ի տիեզերս ճըշմարտութիւն։ Դոյր ի նմա և աղտեղութիւն որպէս և ի տիեզերս պղծութիւն։ Դոյր ի նմա և յամենայն իմեքէ, որպէս և ի տիեզերս ամենայն ինչ։ Թիբեւս Աստուած սաստիկ ստուգութեամբն հարկանէր զամենայն արարածս⁽⁴⁾։ Եւ ոչ եթող զնոս զորութիւն իւր, ապականել զասկնայն արարածս։ Մասն մի եղծ ի տիեզերաց, զի մի՜ ապականեցէ զամենայն։ Եղև քաղաքն որ խլեցաւ, զգոգութիւն ամենայն

արարածոց։ Զի եթէ զարծցին, կեցցին։ Եւ եթէ անաւրինեցին, ընկղմեցցին։ Ստուգութիւն որ պահանջեաց ի նմանէ, ոչ եղև ակնառու ամենայն։ Ոչ զոյ ակնառութիւն, ի պարզ և յատակ ստուգութեան։ Դոյր նմա ընտրողութիւն որ միտաց ակնառութիւն թուի։ Եպերէ անմիտն եթէ ընդէր մին մեծ է, և մին աղքատ, և ոչ լսէ եպերսզն թէ կարգն այնպէս պահանջէ։ Եթէ ոչ զոյր աղքատ, ի՛նչ շահէր մեծատուն։ Եւ եթէ չէր կիր արոց, ոչ լինէին սերմանեալ տուրք։ Եւ խափանէին աւետիք պարգեաց, զի ո՛չ զոյր նիւթ չահի։ Դործէ մեծատուն զերկիր, զի հնձեացէ ի նմանէ զարմտի։ Նա տածեցէ և զաղքատութիւն զի ժողովեցէ ի նմանէ զանձա։ Երկուս երկիրս ետ նմա Աստուած յորս⁽¹⁾ վաստակեցէ, ետ նմա զերկիրս սերմանել, և զաղքատութիւն մեծանայ նովաւ։ Որպէս սերմանէ յերկիր զսերմն, սերմանէ ի նմա և զտուրս իւր։ Զի երկուս աշխարհս ետ նմա, երկուս երկիրս ետ նմա։ Զի աստ կեցցէ արմատաւք, և անդ տրաւք ողորմութեան։ Մեծ է աշխարհն քան զայս աշխարհս, և տուրք նորա քան զարմտիս մեր։ Յոյժ լսու են արմտիք աղքատութեան քան զերկիր։ Սերմանեալ ո՛ր մեծատուն յաղքատութեան զտուրս քս, զի միոյ հարկուր յայսմ աշխարհի հնձեցեալ ի նմանէ զարմտիս։ Անդ քս է աղքատութիւն, զործեալ զնոս հացիւ և ջրով։ Յաճախեալ սերմանեալ ի նմա տուրբս, զի յաճախեցէ տացէ զզանձս։ Այսպիւրն արողութիւն անաւրինութիւն թուի անսի մտին։ Եպերէ անմիտն եթէ ընդ⁽²⁾ էր են մեծատունք և աղքատք։ Եպերեաց եթէ աշխատէ է, եթէ ընդէր են անդք և մշակք, իբրեւ ինքն աղքատութիւնն ա՛նդ է։ Որունի աղատութիւն, ունի նա զպատու ոյոց։ Զի ունի անձն զիշխանութիւն, իբրեւ

(1) Թուի թէ զրջի վրիպակ, ընթեռնի՜ յանգաւակի։

(2) Հմտ. Յես. է. 1-26. և Իբ. 20. նաեւ Ա. Մնաց. Բ. 7։

(3) Յաւելիալ ի լուսանցս։

(4) Բառս այս ի լուսանցս յաւելիալ։

(1) Այս բառ յաւելիալ յողջցին։

(2) Ընդ զրեալ ի լուսանցս ի ձեռն ուղղցին։

մեծանայ նովաւ մեծատուն, մեծանայ եւ նա ընդ մեծատանն: Մեծատունն մեծանայ տրոյք եւ նա ⁽¹⁾ մեծանայ տալաթիւք: Եպիսկոպոսն անմիան եթէ ընդէ՛ր մին հարկանի զի միւսն երկիցէ: Եւ զրկեալ է ի հանձաւոյ, թէ յորդէ գաւաղան խրատչին, քան զի յորդէ մեծութիւն յաւնութիւնս իւր քան զքննողս: Յորժամ քննողն սկսանի եպիսկոպոս, տկարն ոչ զիտէ թէ տկարութիւն իւր վրիպեալաւ առ յարժանէն: Կարծէ թէ չիցէ ինչ արժանն, գտնա[յ] ⁽²⁾ եպիսկոպոսժամ վրիպի, բայց չէ՛ մոռացեալ զարժանն ամենազեաւ արարիչն: Ա՛յ եպիսկոպոսն անհաւանութիւն ⁽³⁾, եւ ոչ ձեռն փոխանակ ստին: Ի զործոյ արուեստագիտի, տուէն է ⁽⁴⁾ զիտել զմիտս նորա: Արարչութիւնս հաստչին, ծանկեր զմաստութիւն հաստչին: Այ եպիսկոպոսն կազմած նորա, զի կատարեալ է արարչութիւն իւր: Արդ զի ի վեր է յեպիսկոպոս, կատարի՛ է որ եպիսկոպոսն: Չէ՛ մոռացեալ նմա եւ ոչ մի արժանն ի յարինուածոյ արարածոց: Եթէ նայեցի ըստ աւելին հանձար, փո՛քք է բերան առ ի գոհանալ: Չափեալ եւ կշեալ է ամենայն ինչ, երկինք եւ երկիր, եւ որ ի նոսա որպէս յայնի յարինուածին: Այ մոռացաւ նմա մի արժանն, եւ ոչ ի ծածո՛ւկ վարչութեանն վրիպէ ի նմանէ մի արժանն: Արդ ո՛չ հարկանէ եւ կշեալն յանդորմ զամենայն արարածս: Հարուածովք միոյ անկեանն, երկեցո՛յց զչորս անկեանս: Եւ զի քննեալն զարարածս յաւուրս Նոյի, սակաւ ինչ ազգ էին: Յայնժամ զիս նոքա սակաւութեամբ էին, եւ ամարչատութիւն յո՛յժ էր ի նոսա: Չի ի ⁽⁵⁾ սակաւսն թափեաց արկ անաւրէնութիւն զյորդ թոյնս իւր: Եւ որպէս զի ի հարուածոց իժի ապականի ամենայն մարմինն, կամեցաւ սատանայ ի սկզբանն ⁽⁶⁾ տարածիլ զլեթոյնս իւր յամենայն դարս: Զգլուխն աշխարհի հնար, զի ապականեցէ՛ զամենայն մարմինն, Խորհեցաւ անաւրէնութիւն, զի սկսցի եւ կատարեցէ: Չի թոյնք ի սկզբանն ընթացին ի գլուխն, ի

մէջ եւ ի կատարումն: Իսկ Աստուած ուղարմութեամբ իւրով, ած ջուր հեղեղ յերկր, լուաց զթոյնս զսկզբանն, զի մի՛ կորիցէ նովաւ կատարումն: Եւ ի սկզբանն իսկ ողորմեցաւ, զի կարճեաց ըզնա յամարչնութեանէ: Փոխանակ առաջին զլսոյն յարմէ ըզլեաց հիւանդութիւն, եկաց Նոյ գլուխ առողջ, զի ըզլեացէ ի նմանէ աւաղջութիւն: Բայց Նոյ գլուխ երկրորդ, խորհուրդ է երրորդիւն: Էջ զլուսն երկնից, զի գնացէ յերկրի տողջութիւն: Աւանակեաց բարեբարն իւրեւ զբարի, զլսոյն միջնոյն եւ կատարմանն: Այժմ՝ պահեաց զարարածս եւ մասն մի ապականեաց ի նմանէ: Եհար ապականեաց զսակաւս, որպէս զի ուղեցեցէ՛ զբարումն: Կորուսելովքն որ ոչ զրկին, գտանէ զկորուստ մեր: Եհար զնաւագունս, զի նոքաք երկեցուցէ՛ զրկւիս եւ զհազարս: Չի կշեալաւաւ աւաղջութեան, ո՛չ զրկին յաւնութեանէ: Զարթնուէ ի վախճանի ի կեանս, զի զարթնցին՝ զքնէ՛ծածս ի խնդրուածս: Յապականութիւնս որ եղեն եւ որ լինին, ծածկեալ են աւաղջութիւնք: Չի յամենայն նայնի զոր տունէ զթամն, աւաղջութիւնք ծածկեալ են: Քաղաքն որոյ կորեան յարինուածքն, կորեան եւ չարիք իւր: Ամալեաց անդ քաղաքութիւն, եւ կորեալ անդ զլեթութիւն: Ընդ նոսին եւ ի մէջ նոցուն հեղձաւ եւ կախարհութիւն: Աղբիւրք գաւնութեան, որ քաղցր են գաւն մարդոց: Կորեան անդ քաղաքալք, եւ կորեան ընդ նոսա զարթնութիւնք ⁽¹⁾ իւրեանց: Մինչ աչք իւրեանց յաստեղս էին, եւ մատենք իւրեանց ի համարս, կորացոյց զնոսա ստուգութիւն, զի մի՛ եղլցին քննել զճաճուկըս: Յայնի բարկութեամբ ապականեցան, զի սիրեցին զճաճուկ քննութիւնս: Թերեւս նոսէր անդ քաղաքալք, եւ չուրջ զնովաւ պատեալ մովք: Բաժանէր տայր ծնեղոցս, եւ ապուր առնոյր կարասի: Ատեցին անմիտք զծրի ճշմարտութիւն, զընտց գնէին զստութիւն: Ատեցին զճճաւրիս գիտութիւն, եւ հառն վարձս մոլորութեան: Ատեցին զկեանս ձրիս, եւ գնեցին ծանու գման, Ծանուք են մեղ ուղղակիք, եւ թեթեւք են ձախողակիք: Դըժ-

(1) Նա յաւելուած ուղղչին ի վերայ տողին:
 (2) Յոր. առանց չ:
 (3) Նախ զրեալ ուղղանք, զոր ուղղէ սրբագրիչն:
 (4) Ուղղիչն յաւելու է:
 (5) Յաւելուած ուղղչին:
 (6) Երկրորդն Գ յաւելուած ուղղչին:

(1) Օր. ունէր՝ զարարիւմ, ուղղիչն յաւելու Գ ի վերայ տողին:

ուսարին է մեզ դալ յառաջ, և յետս զիս
բա՛ւ ընթանաւք: Սատանայ ի ձեռն մո-
լորեցոյ վարձուք կորուսանէ՛ր զանձինս: Ի
ձեռն աւձի տանն Ադամայ բաշխեաց ևս
մա՛հ ձրի: Չարն որ ձրի կորուսեալ է,
մա՛հ գնոց վաճառէ մեզ: Այ զի առցուք
ակն ունէր, զի ա՛յ ինչ տա[յ]՝⁽¹⁾ նմա բա-
րի: Զխտեալ, կեղծիս ծանու տայր, զի
կարծեցուցէ՛ն թէ տա՛յ ինչ: Ընթերցաւ
քաւկեա[յ] ծննդոցս, և ելո՛յժ զընտա-
ստուկութիւն: Զոր ինչ կապեաց անդ սը-
տութիւն, ելո՛յժ անգէն ճշմարտութիւն:
Ընթերցաւ աղքատ ի մեծութիւն, և մինչ
կամէր խնդալ, չիք եղև: Յարեաւ բար-
կութիւն յանկարծակի, և գերփեաց գեր-
կոսին ի միասին: Որում տայր վիճակ բա-
րի, չա՛ր պատահեաց նմա յանկարծ: Ըն-
թերցան ամլոց յոյժութիւն, և էջ ի գոխս
յանկարծակի: Ամուլ զամուլ յղացու, մինչ
ծնուցէ՛ր գնա կենդանութիւն: Դժոխք տ-
մուլք ընկղմեցին զամուլն որ հարցանէր
զգիթս: Մոլորեալն որ վիճակս⁽²⁾ բար-
ժանէր, և բարկութիւն առ դուրս կայր:
Զմաւտեալ բարկութիւնն ոչ գիտաց, և
հեռաւոր իրս քնէր: Զոր առաջին կայր
ոչ տեսանէր, և զեղեալս և զաղաւնիս
երկրորդէր: Որում ևս կեանս ընդ երկարս,
մա՛հ իւր առ ընդգան կայր: Էր որում ևս
ընտելութիւն հեշտ, և եղև սուր իւր գե-
րեղման: Էր որում ընթերցաւ ազնու-
թիւն, և զրկեցի՛ն գնա և յորմէ ունէրն:
Երկայնեաց և կարճեաց զաւրճաս, և
հասարակեաց զնոսա մի հրամանն: Էր ո-
րում ընթերցան մա՛հ ի ծովու, և հեղձոց
ցամաք փոխանակ ծովու: Ետ վիճակս
բարիս և չարս, և սուտ եղև ի միում
ժամու: Ասաց զեղեցոյն նախ քան զժա-
մանակն և որ լինին յետ ժամանակի,
բարկութիւն որ բղխեաց ի միջի, սո՛ւտ
արար զերկոսին: Յերկինս պոչեցեալ հա-
յէր, և գերկիր ա՛յ տեսանէր: Զծածուկս
կայր պատմէր, և զյայտնիս ա՛յ նշմարէր:
Էր որում ևս մա՛հ ի բարի, էր որում ևս
կեանս ի գերիտ: Առանց յանդիմանչաց
խաւսէր սուտ, և կա՛ց յանդիմանիչ առ

զուսն նորա: Էր որում ևս վիճակ մեծու-
թեան, և միասումն ևս աղքատութիւն,
անանկութիւն և մեծութիւն, և բարե-
ցի՛ն գնա երկաթին ի գոխս: Էր որ ծնաւ
և կուշեաց գնա զի բաժանեաց նմա ծնե-
լոցս: Երաց զգարութիւն իւր համարել,
երա՛րժ գնա բարկութիւն անհամար: Մո-
լոր յանկարծեալ զիւթ, և տայ մոլել և
այլոց անմիտ կնոջ: Ե՛ւ փրաս և լիտի
կնոջ զպակասութիւն: Զարդէա կին խոն-
դացոց կեղծեալք, և զանհամեմեմեանս
յիւք: Շրջողին պատրաստեաց որոգայթ,
և լանդապուշկոյն խորխորատ: Շո՛ւք
էին գնովու անմիտ կանայք որ գնեն զփրաս
գնոց: Մինչդեռ մոլորէր ի մէջ կանանց,
ծածկեաց զընա տուն ի մէջ կանանց: Այ-
դանէր խարկութիւն զկանայս, նախանձե-
ցաւ ճշմարտութիւն և խելաց գնա: Դո-
ղաց քաղաքն և անկաւ յանկարծ, և չո-
գաւ ամենայն ոք ի մեղս իւր: Եղև բար-
կութիւն վասն չարեաց, գերփեաց զբա-
րիս ի սրտաճառ չարաց: Զարաց նոցա
երկու տանջանք: Բարեաց նոցա երկու
չնորհք, կրկնեցա՛ն չնորհք արդարոց: Մեղ-
մացան տանջանք մեղաւորացն: Աստ և
անդ տանջանք նոցա, իրրեւ մեղմաւ են
գանք նոցա: Երկերո՛ւք կանայք անմիտք
գոտերք եւայլ սղիտի: Եւ առ նա եմուտ
աւձն որպէս առ ձեզ մտանեն զիւթք: Քաղ-
ցրացո՛ց զերբան իւր աւձն, իրրեւ զքաւ-
կեա[յ]՝⁽¹⁾ հաւաստիս Խոստացաւ նմա մե-
ծութիւն զի ընկեացէ՛ր գնա ի փոքրկու-
թիւն⁽²⁾: Զգեաց գնա ի բարձրութիւն, զի
ածցէ՛ր ի խոնարհութիւն յայտնի: Առ եւայ
խրատ յաւձէն, և պտուղ ի ծառոյ անտի:
Ի վերայ մորտաութեան երից այն, մի՛ սը-
տութիւն յայտնեցաւ: Ընկալաւ եւայ յը-
ղութիւն ցաւաւք, և Ադամ քրտամբք: Եւ
աւձն որ եղև միջնորդի⁽³⁾, և՛ անտի ա-
ռանց ոտից: Զեղ ասեն դատարս եւայի,
եղիցի ձեզ մա՛յրն ձեր հայելի: Մի երթայք
զիւթի ի ծածուկ, զի մի՛ եկեացէ բարկու-
թիւն յայտնի: Տեսէք զքաղաքն, զի կոր-
եաւ ի նմա զիւթութիւնք և զիւթք ի

(1) Զոր, զրի առանց չ:

(2) Օր. ունէր՝ կարծեցէ, յորոյ վերայ յաւելու
ուղղիցն՝ ցու:

(3) Օր. գնէ՛ր վեակս, յորոյ վերայ յաւելու ուղ-
ղիցն՝ ի:

(1) Զոր, զրի առանց չ:

(2) Օր. վերայանք ունէր՝ փրկութիւն. ուղղի-
չըն յաւելու՝ ոք:

(3) Եթէ միջնորդի ուղղական խնդիր բնու-
թեան համարելի իցէ, յայնժամ իրրեւ նոր բառ
գրելի է:

միասին: Չոգաւ զիւթ ի պարտիս իւր, եւ⁽¹⁾ անմիտ կանայք ի մեղս իւրեանց: Չոգաւ քաւղեայ ի չարիս իւր, եւ որք անստցին նմա ի մեղս: Չոգաւ կախարդ չարաչար, եւ չար քան զնա որ վարձեցան զնա: Նա չոգաւ ի մեծ չարիս, եւ նոքա ի դա՛ն անաւրէնութեան: Ինչք եւ ասուք եւ որդիք որ վասն նոցա ամպարչտեցան: Կորեան պատճառք մեղացն, եւ մնացին մեղքն առ զործելիս իւր: Կորեաւ զիւթութիւն, եւ կայ մնա՛ն իւր: Կորեան կախարդք, եւ կան պատի՛րք իւրեանց: Կորեան գէտք եւ վհուկք, եւ մնացին պա՛րտք առ մարտեալն: Իր վասն որոյ հրամայեցին, թոհաւ նա, եւ դատաստան իւր կայ: Իր վասն որոյ թիւրեցին փախեալ⁽²⁾ նա, եւ կա՛ն մեղք իւր: Իր վասն որոյ կախարդեցին կորեաւ նա, եւ կայ ամպարչտութիւնն: Կորեան զիւթք, կախարդք հմայողք եւ պահեա՛լ է հարուած նոցա ի դատաստանի: Կորեան աշտիճանք եւ դանձք եւ ինչք, եւ պահեալ է նոցա հաւր գեհննին: Կորեայն անմիտք դամեւնայն ինչ եւ դա՛նն ամենայնի ո՛չ գտին: Կարճեցայք ո՛ անմիտ կանայք զի մի՛ դաւրացին չարիք ի զիւթութիւնս: Մի դարթուցանէք զբարկութիւն ի քաղաքի, զի մի՛ եղիցի աստ որպէս եւ անդ: Մի լիտի զիւթութիւնս ձեր զերփեցն եւ ծանուց: Կանն մաւր ձերոյ կմուտ մահ, զերփեաց զբարիս եւ զընտրս ի միտսին: Մի ածէք զուք զբարկութիւն, որ գերփէ պարգարս եւ զմեղաւորս: Բորբքի բարկութիւն ի վերայ ձեր, զի մի՛ է ձեզ ստութիւն եւ ճշմարտութիւն: Հաւասար են ձեզ գրունք եկեղեցոյ եւ զիւթաց: Յորժամ մտանէք կալ յաղաթս, անգէն խաղայք առ վհուկս: Սահին եւ լիտի կանայք որ երեւին իրրեւ զցածունս: Գողանան զգնացս ի հրապարակս, եւ նկարեա՛լ են ասեւայն ուրիք հետք նոցա: Թաքթաբուր երթան, եւ հետ նոցա աղաղակէ՛ զկնի ի հրապարակս: Իրրեւ ոչ զիտեն գտուգութիւն, զարթուցանէ ի նոսա գտեսողս: Ընամբիտ է բանն տեսուն մերոյ, թէ որ ինչ ծածուկ է յայտնի գայ: Նախանձի յոյժ ճշմարտութիւն, խայտառակեա՛լ յայտնի զկեղծին: Գողա-

նան զսիրտս իրրեւ զչաւուզն, գողանա՛ն զզիւթութիւնս իրրեւ զչաւուզն: Բայց չէ՛ մոռացեալ ընտրողաց թէ⁽¹⁾ զիտրդ եւ ուր գտանին: Զի յայտ է քաղ թէ քա՛ղէ, թէպէտ եւ բուսեալ է ի մէջ սերմանց: Ծածկեալ ընդ ցորենով որոմն, եւ յայտ է թէ որո՛մն է: Ինքն որոմն խարի, զի կործէ թէ ընդ ցորենա՛ն համարեալ է: Մոռացայք զանուանն անուամբք, զմարգարէս ի ձեռն զիւթաց, եւ զասաքեալս ի ձեռն կախորդաց, եւ զվարդապետս քաղէլիւք: Փոխանակ անուանց մարգարէիցն, անուանք աստեղացն երկրորդին: Փոխանակ ընթերցուածոց զբոց, զիւթութիւնք եւ հմայք ուսանին: Յեկեղեցոյ զգպարսք պատիք, եւ ի սեւեակս զզիւթովք: Անա՛նք զմարմին կենդանի, եւ հմայէք զմայս մեռեալս: Ո՛չ էին մեծ չարիքն Սողոմայ, իրրեւ զչարիս որ եղեն ի դարուս մերում: Նա թշնամանեաց զմարմին մարդկան, եւ դուք զըսուրբ մարմին սրբոյն: Ի Սողոմ ծառայք թշնամանեցան, եւ ի մէջ եկեղեցոյ արարի՛չն: Ի ժամ զբոց առ ճշմարտութիւն, ի ժամ զիւթութեան առ ստութիւն: Մտանէ քահանայ ի տես, եւ կախարդ ի լուանա՛լ⁽²⁾: Մտանէ կնքէ ճշմարիտն, մտանէ յուրթէ խարեա՛յն: Ի վերայ սուրբ անուանցն, անուանք զիւթաց երկրորդին: Ո՞ր քաւութիւն եղիցի այնմ գտուն անաւրէնութեան: Թշնամին ի ներքոյ յուրթեաց, անուանքն, որ ի վեր են քան դամեւնայն ապականութիւն: Որ հաւածեալ էր առ իշխանութիւն յայտնապէս, զի յաճախեաց զխոնարհութիւն: Խոնարհութիւն ընտրողութեան, սաստի՛կ է ապականիւս: Եւ խստութիւն ընտրողութեան, քա՛ղցր է առ խոնարհս: Առ ընտրողութեան երկոքին անհա՛մ են, եւ անհանճար ընտրողութիւն եւեթ, զիտէ զկշիռ խոռոնուածոց նոցա: Ի միտում թաղէ պղնձիւթիւն, եւ ի միւսումն եւս զքաղցրութիւն: զմին հանէ ի մին աշտիճան, եւ զմիւսն իջուցանէ ի միւս աշտիճան: Կան ի միջին աշտիճանին որ ոչ ստատիկ է եւ ոչ խոնարհ: Խոնարհութեամբ ընտրողութեամբ, ցանկեաց Մովսէս⁽³⁾ զիրամատու-

(1) Ցաւեղուած ուղղչին:

(2) Որ. վրիպանօր՝ լուալ, յոյր վերայ յուելու ուղղչին՝ ան:

(3) Որ. գրէ վրիպակաւ՝ մովսէս:

(1) Ցաւեղուած ուղղչին:

(2) Որ. ունէր՝ վառեալ, ուղղեալ ի սրբագրչին:

թիւն: Զխտութիւն եւ զբխոնարհութիւն մերկանայր զգենոյր հոնապազ: Յիւր փառս իրբեւ զընարդոս, զգենոյր զխոնարհութիւն: Եւ ի պատիւ Աստուծոյ իւրոյ զգենոյր զսասակութիւն: Թողոյր զիւր թշնամանս, եւ զտեսն իւրոյ պահանջէր: Խիստ էր եւ քաղցուենի: Աստիկ էր, եւ խոնարհ: Զանծինն վրէժ պահանջէր, խոնարհ էր եւ զտեսն վրէժ առնուլ սասակ: Ժպրհութիւն որ է ի գարուն մերում, երկուս զէնս զգեցաւ: Ինքն խորամանկ է, եւ ինքն ամպարիշտ: Ո՛չ զգուի յապականութիւնս իւր: Դավէ զխոնարհութիւնս, զի լոկոսոսցէ զնա ի զգուելոյ: Կարկեալ է խոնարհութիւն զոգութեամբ խորամանկութիւն աւ խոնարհութեան պահանջ: Յաճախեցին խրամք ի ցանկս առնեն յայանի պիղծ կանայք զգործ որոց պատճառ կատարութիւն է: Լնուեն զսեղան զիւթաց, առնեն կարկանդակս արուսեկի: Պատկառէ բերան երկրորդիւ, ծածկեցէ լուսթիւն զամաթ նոցա: Ուտեն ի պիղծ հացէն, եւ առնուն զմարմինն սուրբ: Ուտեն զհաստեայս ընդ շիշաղս⁽¹⁾, եւ ընդ սուրբս զարբութիւն: Զարմանք մեծ են, թէ զիւրդ լուեալ կայ հուրն ուտիչ: Զյսունս⁽²⁾ եւ զյսունս⁽²⁾ այն եկեր, որ տարան զպատգամ առ Եղիայ⁽³⁾: Տէր հրոյն թշնամանի, եւ զաղարկալ է հուրն ուտիչ: Հուրն նախանձոտ է, որոյ բռնուն է նախանձ իւր քան զվառուսն իւր: Բորբոքի նախանձու, թէ երբ հրամայցի ի վերայ անաբինաց: Արդեւ՝ զթութիւն միշտ զհուրն որ քաղցեալ է ի մեղաւորաց: Իրբ թոյլ եւ փոքր մի զթութիւն, ի միում ժամու եկեր զՍոգոմ: Եղեւ արձան կինն Ղովտայ: Զի դարձաւ փոքր մի հայել: Որ⁽⁴⁾ դարձաւ ի ճշմարտութեան, զիւրդ արդեւք ապրեացի: Զի՞նչ տացէ քեզ զիւթ մոյլ, այլ զպակասութիւն ծանու տայ գնոյ: Զի՞նչ կարկանդէ քեզ կախարդ, զի գնոյ վաճառէ զկեղծիւս: Զի՞նչ բնթերցցի քեզ քաղեալն, զի տայ[յ]⁽⁵⁾ քեզ վնաս վարձուք: Առնու ի քէն զսագսութիւն, եւ տայ քեզ

զպակասութիւն: Որդոց լինելոյ կարաւախս, մի՛ ստանար երկուս վնաս: Զի աւտու է մէջ քո ի ծննդենէ, եւ ծննդի խորհուրդ քո զպարախս: Մի ծնցի քեզ ամուսնութիւն քո մեղս եւ պարտս ընդ ծննդոյ: Մինչ կամիս ստանալ ծնունդ, կարուսանեալ զոգիւս քո: Տես զի ի ժամ նեղութեան, անձնդ լաւ է քան⁽¹⁾ զամենայն: Եղաւթք կարեն իջուցանել զքեզ⁽²⁾ բանալի որ բանալ[յ]⁽³⁾ զամուսնութիւն: Նոյաւ աւրհնեցան մէջք ամուսն: Ծնան աճեցուցին եւ բաղմեցուցին⁽⁴⁾: Կամիս թէ սիրեացիս յառնէ քումմէ, տես զի մի՛ առեցէ քեզ Սաստաւ: Սիրեա չափով զամուսն քո, եւ առանց չափոյ զՍաստաւ քո: Տես անմիտ, զի Սաստաւ քո քաջ սիրէ զքեզ քան զամուսն քո: Այլ քո եթէ մեղցիս այսաւ լայ, եւ վաղիւ մոռանայ: Տէր քո ո՛չ մոռանայ զսէր քո: Յարեցան եւ տունի յառապատ իւր: Եղիցի քեզ այլք ժամանակեան, փոքր ապաւնեութեան⁽⁵⁾ ժամանակեան: Եղիցի քեզ կենդանին յախտելոյ, ապաւնութիւն որ ոչ ստի: Բախեցէք այսուհետեւ ամուսն զգուսն բարեար տուողին: Ո՞ տայ ծնունդ ամուսն միջոյ, եթէ ոչ այն որ արգելին գնոտ: Որ կապեաց զամուսնութիւն, նոյն կարէ արձակել զնա: Կամք իւր են բանալի, բանայ եւ բալի՜ զորովայն: Որ աճեցոյցն եւ բաղմեցոյցն զծնունդս, նոյն կարէ եւ⁽⁶⁾ անգաւակել: Երկիցէ ի նմանէ ծննդական, զի կարո՞ղ է անգաւակել զնա: Կացցէ⁽⁷⁾ յաղաթս եւ ամուսն, զի կարո՞ղ է բանալ զմէջ նորս: Դիւրին են երկոքին կամայն, որ զամենայն կարեն կատարել: Աւ լուրցէ ամուսնութիւն, եթէ ոչ կամաց հաստիւն իւրոյ: Ո՛ բանայ զգործն մանկանց, եթէ ոչ հրաման արարչին: Ո լնու զտունս տըղացոց, եթէ ոչ նկարի՜չ սողմոյ: Հաստիւն իւրեանց լսեն անգամքն այն իրբեւ զընարդոս: Աստուածութեանն ունկնդիր

(1) Բառ այլուստ անմանթ:

(2) Իմա՞ զխաւան:

(3) Հմմտ. Դ. Թագ. Ա. 9 66:

(4) Օր. ունէր՝ Ա, յոր յաւելու ուղղին՝ Բ:

(5) Օր. գրէ առանց չ:

(1) Օր. վրիպանօր գրեալ ունէր՝ Բ ամենայն, ուղղին զիւ ի վերայ տողին՝ աճ զ:

(2) Թուի՜ թէ ընթեռնի՜ Բեզ:

(3) Օր. գրէ առանց չ:

(4) Թերեւս ընթեռնի Լ՝ բաղմեցուցին:

(5) Թերեւս ընթեռնի Լ՝ ապաւնութեան, որ պակասէ ի բաղմոյ:

(6) Յաւելուած ուղղին:

(7) Օր. գրէ՜ կացց, ուղղին յաւելու՜ Լ:

լինին, ի չղութիւն, ի ծնունդ, եւ ի սնունդ, եւ ազատութեան հնազանդին, ի քան, եւ ի զսրծ, եւ ի վաստակ: Ոչ զմերն տնու ի մէջ, եւ ոչ զիւրն տայ մեկ: Նորա՛ւ է հասակ եւ տալ ծնանել, զի ա՛յս է իշխանութիւն ազատութեան: Ի բարերարն ապուինեցայք յղիք, զի սաստեցէ՛ յաղականիչ երկունս: Իրրեւ զփայլատակունս բարկութեան եւ ողջունի եւ երկունք ծնունդն եւ մահուն: Եթէ կամի խաղաղ փայլատակունք, առնին բարկութեան փայլատակունք: Եթէ կամի երկունք ծնունդն, առնին երկունք մահուն: Յիշեցէք զի հանգիւրծեալ էք կալ յաշտեան մահուն: Երբ զրիցէք ի նմանէ նախ քան զվիշտս, զի եղիցի բնակաւոր ի ժամ վշտի: Առաքել զոգորմութիւնս զեղեալս, եւ կակղացուցանել զերկունս խիստս: Աղաչեցին զնա եւ ծննդականք, զի սնուցէ՛ զպատուան զոր ետ: Զի որ արար զնոսա յղիս, աբաւցէ զնոսա մանկո՛ւնս: Որ արարն ստե՛նաճատոցս⁽¹⁾, արաւցէ զնոսա պատանին: Որ արարն զնոսա երիտասարդս, արաւցէ զնոսա ծե՛րս եւ աւելորս: Յաշտեանէն մանկութեան, ածցէ յաշտեան ձեռնութեան: Յայսմ ամենայնի ի տիս, նա սնուցանէ եւ յաւրինէ: Ամենայնի զի գրեաց Աստուած զանուանս ամուլ կանանց, զի ուսուցէ թէ զիւրդ սիրեացին, եւ որպէս խնդրեացին ի նմանէ: Զի աղիս արդար կանանց, յաղեացին անհամ կանայք, եւ խմորով ծանր կանանց, խմորեացին հասցին լիտիք: Եւ հայելեալ ցածնոցն, կատարեցին թերաղեալքն: Գոյին զիւթութիւնք յաւաւս նոցա, եւ տեղցին զգիւթս եւ զգիւթութիւնս: Գոյին կախարդութիւնք, ի դարս նոցա, եւ անարդեցին զկախարդինս⁽²⁾ եւ զկախարդս: Շուրջ պատեալ խարէին քաղեայք, եւ նոքա պատեցա՛ն ճամարտութեամբք: Ի մէջ այնպիսի մոլորելոց, ոչ տատանդեցան, զգատտեցալք ի միում ապաւինութեան⁽³⁾: Աղաչեցին զմի ամենատուր կամս այն, իրրեւ ի մէջ մարտի կային, յորժամ հայէին ի նոսա մոլորեալքն: Կարգային միւսք, եւ չեղեն լսելի: Եւ յաճախեցին այսպ-

նեցին զիւթք այն, կարգային դամբս եւ ոչ սախն զլուր: Եւ յաճախեցին հենդենցին⁽¹⁾ քաղեայք, հայցեցին ընդերկար եւ ոչ առին: Յաճախեցին հայցեցին կախարդք, եւ իրրեւ քննեցաւ աջ այն հայհոյեաց, յաղեցա՛ւ ձախ այն, երեւեցաւ յանկարծ տունին իրրեւ առեալ գայր ըզհատուցումն: Հատուց զգոգութիւնս աջ այն, եւ ետ կորանս ձախ այն: Ասին որովայնք զպատուս իւրեանց, եւ յաճախեցին նորատունք զիւթաց: Բարձին գիրկիք⁽²⁾ զընտունս իւրեանց, յաճախեաց ամաթքաղէիցն: Գըղուեցին եւ զիւցուցին ա՛մուլք, զարարցա՛ն պատկանք կախարդաց: Եղեն յորդոց նոցա դատարորք, եւ ի ծննդոց նոցա փրկիւք: Եղեն ի նոցանէ քահանայք եւ թագաւորք երգիւք եւ մարգարէք: Եղեն նախանձաւորք յորդոց նոցա, եւ հալածեցին զգիւթս այն: Եղեն ի նոցանէ թագաւորք եւ արգարք, եւ սպառեցին հատին զքաղեայս: Մովսէս զլուխ նախանձաւորաց, տանջեաց հաշեաց զըկախարդան: Զի ծաղր արարին զարդար կանայս, տանջեցա՛ն ի ծննդոց նոցա: Զի այնեցին զգատտեցալս, կոտորեցան յանգրանեաց նոցա: Զի հայհոյեցին զամուլս այն, խլեցին զնոսա որդիք ամուլ: Եւ անեցէք անմիտ կանայք զգատտեցելոցն որ հայցեցին եւ առին: Զի յամեցին առ զըրունս տուտղին, խնդացոյց զընոսա պարգեւ նորա: Որ հայցէ, առա՛ւղ է: Եւ որ ձանձրանայ խափանեալ է: Որ խնդրէ կարկառո՛ւ նմա. եւ որ յամէ յաւելու նըմա⁽³⁾: յամէ տալ տուաւն, զի եկեցէ՛ ընդ նմա բազում: Որչափ զաւրանայ խնդրումքն, նոյնչափ մեծանայ պարգեւքն: Զիք որ ի մեծ աղաչանս տայ պարգեւ սակաւ եւ փոքր: Զիք որ ի զոյզն աղաչանս տայ պարգեւ պատուական: Ըստ մարգարտի⁽⁴⁾ զինք նորա, եւ ըստ խնդրումոց պարգեւք նորա: Արդ յաճախեցաւք ըզխնդրումս, զի յաճախեցին մեկ պարգեւք: Աղաչակեցուք ի գրանէ տուա-

(1) Անձանոթ քառ (ա. վեր.):

(2) Ի բառագիրս չիւր:

(3) Օր. ունէր ապաւինութիւն. գոր ուղղին փոխէ ի—բիւն:

(1) Օր. ունէր՝ եկեղեցիք. ուղղին զնէ և ի վերայ քառին:

(2) Օր. ունի վրիպանօր զիւր:

(3) Բառքդ՝ չեւ որ յամէ յաւելու նմա՝ յաւելեալ եւ ի յուսանցս ի ծնն ուղղին:

(4) Օր. վրիպանօր ի բաց թողու զառաւ ա, գոր յաւելու ուղղին:

զին, եւ ո՛չ արհամարհեն զմեզ շնորհք նո-
րաւ։ Որով խնդրէ տա՛յ նմա։ Եւ որ երկ-
մտի, արհամարհէ՛ զնա։ Առնի գոռոն տը-
ւողին, բո՛ւք աչմո՛ր որ բախէն զնա։ Որ
բախէ եւ անցանէ զնոց, եցոյց եթէ յերկ-
րա՛յս է ամեն եւին։ Որ յամէ եւ ձանձրա-
նայ, եցոյց զսէր իւր զի խարեոյ է։ Իսկ
որ հաւատայ համառաւաւ է թէ (¹) ոչ առ-
նու, ոչ լուսցէ։ Նեղե՛ն եւ ստիպե՛ն հա-
ւատքն զպարզեւն, զի եկեացէ ելցէ։ Քան-
զի հաւատք եւեթ կարող են բանայ ըզ-
դրունս առաջի իւր։ Պարզեւ այն ի ներ-
քոյ զբան է (²), եւ հայցաւոյն արտաքոյ
զբան։ Հայի տեսանէ պարզեւ այն զհայ-
ցաւ, թէ զիս՛րդ է քանի՛ է։ Եթէ յերկ-
րայս կոչէ զնա, ո՛չ ելանէ։ Զի մի՛ ըկտե-
ցի։ Եւ եթէ գոյ ի նմա ծաւութիւն ոչ ե-
լանէ, զի մի՛ անարգեցի։ Եւ եթէ գոյ ի
նմա բաժանութիւն ոչ ելանէ, զի մի՛ թեթե-
ւացի։ Եթէ չիք սէր նորա առ նա ոչ ե-
լանէ զի մի՛ աշպնեցի։ Եթէ չէ առ նմա,
ամենեւին (³) ոչ տայ նմա պատասխանի։

Զսկ Ներսիս անկեանաբար անմե, եւ ան-
շարք զիսեակն յիշեցի՛ ի Տէր Բրիստոս եւ
զհարազատ ևորուն զՀերոսմ սեւաստս զի սաս
եւիարեցիս տաւա՛ լիցի յաղաղութեանք եւ
անց արհայրեանն երկրամանի յիցին։ Եւ զՅու-
նանեւ գրիչ։

Հրապարակեաց (Շար.) Յ. Յ. Մ.

- (¹) Թերեւս ընթերցի է՝ համառաւաւ երէ։
(²) Օր. ունի՛ դրանէ։
(³) Օր. վրիպանօր զրէ՛ ամենին։

ՈՒՂՂԵԼԻԻ

Ի Եւփրորաց հասածի Ասացուածոց Ս. Եփրեմի
էջ 78 ա. տ. 24 ի ներք. ընթ. ոտուցիչ
արուեսին

- » 78 ր. տ. 10 ի ներք. յառաջ քան զբա-
ռն կարկտայր զնէլի է վերջակէտ
» 79 ա. տ. 14 ի ներք. ընթ. կոտորեցան
» 79 ա. տ. 12 ի ներք. ընթ. վերացաւ եւ
կախեցաւ
» 79 ր. տ. 19 ի վեր. ընթ. Միստոյի վիա-
ւորի

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԵՆ

ԴՌՈՒԵԱՆ ՅՈՐԵԼԵԱՆ

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ԱՍԵՐԻԿԱՅԻ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ

Դուրեան Զարեանի Կեդրնէն. Յանձնաժո-
ղովը մեծ գոհունակութեամբ արձանագրեց իր
Մայիս 22, Դէ. օրուան նիստին մէջ այն անդի-
կոսութեանը թէ Նիւ Եորքի մէջ, Ս. Աթոսի Կիւ-
պէնիկեան Ընծայարանի Իարերար Աղն. Տիար Պա-
արիկ Կիւպէնիկեանի Առեւտրականութեամբ եւ Ա-
մերիկայի նախորդ առաջնորդ Դեր. Տիրայր Ս.
Արքեպի. Կատուակայ նախագահութեամբ հազ-
մուած է մարմին մը. Դուրեան Զարեանի
Ամերիկական Յանձնաժողով անունով։ Այս մար-
մինը ընտրած է իր զիւանք, եւ առաջին առի-
թով հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակած
է Ամերիկայի հայ թերթերուն մէջ, ծանուցանե-
լով իր կազմութիւնը։

Վստահ ենք որ Ամերիկայի հայութիւնը ռի-
բայածար պիտի փոխարինէ Պատ. Յանձնաժողովին
կոչը իր հանրածանօթ առաջաձեռնութեամբ։

Խմբ. ՍԻՈՆԻ

Ամեն. Դուրեան Ս. Պատրիարք Հօր Քանա-
յութեան Յիսնամայ Զարեանը յառաջիկայ Աշնան
հանդիսաւորայայտ տօնելու նպատակաւ կազմուած
Կեդրեական Յանձնաժողովն, իր Փետր. 11 թիւ
նամակով կոչ բրած էր Տիար Պատրիկ Կիւպէնիկե-
անի, որ իր նախագահութեան տակ սպանովէ յոժա-
րակամ մասնակցութիւնը Ամերիկահայութեան։

Ի պատասխան այն կոչին, Տիար Կիւպէնիկեան
Ապրիլ 11-ին իր գրասենեակին մէջ խորհրդակցու-
թեան հրաւիրած ըլլալով կարգ մը ազգայիններ, ա-
նոնց պաշտօնապէս հաղորդեց Դուրեան Զարե-
անի այն առաջադրութիւնը։

Ներկաներն ամբողջ եւ անոնք որ կը բացակա-
յէին, ընթանայի եւ թէ զրաւոր, ջերմ համակրու-
թիւն յայտնեցին որ Ամերիկահայութեան մասնակ-
ցութիւնը արժանաւայելի ցոյց մը ըլլայ այն խորունկ
եւ սիրալիր յարգանքին, զոր համօրէն ազգը կը տա-
ծէ հանգէպ իր Արքայապետ Պատրիարքին։

Տեղի ունեցող կարգ մը նախնական խորհրդակ-
ցութիւններէ վերջ, կազմուեցաւ մարմին մը —
Դուրեան Զարեանի Ամերիկական Յանձնա-
ժողով — հետեւեալ կերպով. — Դեր. Տիրայր Արք-
եպ. Յովնանիկեան, Պատուական Նախագահ,
Տիար Պատրիկ Կիւպէնիկեան՝ Առեւտրական, Տիար
Տ. Ա. Տիրիմեան՝ Առեւտրական, Տիար Յակոբ Թո-
փայեան՝ Դանապետ, Տիար Յակոբ Անտոնեան,
Տիար Յակոբ Խաչմանեան, Տիար Երուանդ Մեխա-
նան — Խորհրդական անդամք։

Տորթ. Ս. Յ. Արզուման, Տորթ. Վ. Ս. Ամա-
տունի, Դեր. Մամբրէ վրդ. Գալֆանեան, Տիար Յ.
Ա. Գամպլեր, Դեր. Շահէ վրդ. Գաղաթեան, Տիար
Արշակ Դարակչօգեան, Տիար Վահրամ Գրիգորեան,
Տիար Ռուբէն Դարբինեան, Տորթ. Յովնանիկեան Գ.
Երկանեան, Տիար Միքայէլ Յ. Թրիքարեան, Տիար
Հայկ Խոճասարեան, Տիար Ն. Կիւմրեղէրեան,

Տիար Պետրոս Կէօյճիւր, Տիար Յ. Միքայէլեան,
Տիար Արմենակ Նազար, Տիար Լեւոն Պապայեան,
Տիար Խոսրով Պապայեան, Տիար Յակոբ Պարոյրեան,
Վեր. Խ. Կ. Պէնէկեան, Տիար Յովհ. Տօնէլեան,
Տիար Վահան Քիւրքեան:

Դուրեան Զորեկեանի Ամերիկացի Յանձնաժողովը
դովը կ'առաջադրէ դիմում կատարել պաշտօնական
մարմիններու եւ թէ յայանի Ազգայիններու մօտ,
անդական մասնաճիւղեր կազմելով գործին աջա-
կցելու:

Դուրեան Զորեկեանի Ամեր. Յանձնաժողով
Ամենապար
Տ. Ա. ՏԻՔԻՃԵԱՆ ՊԱՏԵՆԱԳԻՆ

ԳՈՐԻՅԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԻՆ

Պետրեան Մասնադատանի շինութեան ի նը-
պատ տնտեսական նուէրներ.

Պ. Նշան Մաղարեան, Եւսեփ Երզնէ 10 Սթէրլին
Պ. Մանուկ Կարապետեան, Ժընէ-
վէն 1000 Ֆրանկ. Ֆրանք

Պարսիզակցի Պ. Կարապետ Մեկ-
րոնեան, Կ. Պոլիսէն 1 Սթէրլին

Պ. Պաղատար Կոզեան, Խամայի-
լիէն, երկու տպագիր գիրք (Բմբշ-
կարան Լոզեւոր եւ Քերականութիւն,
Սիմէոն Վրդի Զուգայեցւոյ) եւ 1 Եգ. Լիւրա

ՊԱՏԿԱԿԱՆ ՀԱՆԳԵՄՆԵՐ

Այս տարի Զատիկը շատ ուշ տօնուեցաւ երու-
սաղէսի մէջ, ո'չ միայն Հին Տոմարի յառաջ քրտած
տարրիկութեամբ, այլ նաեւ Զատիկի տօնին 35 օրե-
րու մէջ շարժականութեան հետեւանալով, այնպէս որ
երբ Լատինը Նոր Տոմարով Զատիկը տօնեցին Մարտ
31ին, մենք եւ Յոյնք տօնեցինք Մայիս 5ին: Պա-
ղատիկի խորշակն ալ այս տարի փնչց գտակական
հանդէսներու շրջանին եւ քառական եղեց ժողո-
վուդը: Բայց հակառակ ստաղ՝ խանդավառութիւն
կար Սուրբ Քաղաքին մէջ, շնորհիւ աշխարհիս աւելի
կողմէն ու ամէն եկեղեցիէն ու զաւանանքէն եկած
այլազան ուխտաւորներու ներկայութեան:

Այս բազմութեան մէջ շատ համառ էր հայ
ուխտաւորներուն թիւը, 385 հոգի միայն, որոնց
272ր Սիւրիայէն, 72ր Եգիպտոսէն, 22ր Պաղեստինէն,
եւայլն, 10ր Կ. Պոլսէն, եւ 9ր Ամերիկայէն:

Ամէնքն ալ բարեպաշտութեամբ ներկայ եղան
հանդէսներուն եւ ջերմեռանդ ոգիով կատարեցին
իրենց ուխտերն ու հոգեւոր պարտականութիւնները:

Զատիկական հանդէսները կ'սկսին Ս. Յարութեան
առճարին մէջ, ինչպէս զարգով, որու Հաւատա-
քին ու Թափօրին հանդիսակիրն էր Բարգէն Սրբա-
զան: Դուրեացէրը կատարուեցաւ Ս. Յակոբայ Տա-
փին մէջ, վարագոյններ բանալու աւանդական
սովորութիւնը զուարթօրէն կատարուեցաւ հաւա-
տացաւորներու նուիրաբարեկամութեամբ: Այս առթիւ
պատրաստուած պարտիքարական կոնգրէս կարգաց
Հոգ. Տ. Կիւրեղ վրդ. Խորայէլեան: Այր եւ կին,
մեծ ու փոքր, բոլոր կնրահայրներ շատիկներ հա-
ղած, եւ ձեռքերնին վառ մօմեր, ներկայացան Ս.
Պարտիարքին եւ առ ին Նորին Ամեն, Սրբազնութեան
հայրական օրհնութիւնները:

Աւագ Եշ. Մայիս 2. ճաշու ժամին պատարագը
մատոյց Լուսարարապետ Մեսրոպ Սրբազան:

ճաշու գիրքին մէջ գրուած յորդորական քարո-
զը, ուղղուած հաղորդութեան պատրաստողներուն,
Ս. Պարտիարք Լայրը կարգաց ընտիր աշխարհաբա-
րով, արթնցնելով ժողովուրդին ուշադիր հետաքրք-
րութիւնը: Ինչպէս Ընծայարանի Սարկաւագունք եւ
Ժառանգաւորաց Վարժարանի աշակերտներ, նոյն-
պէս հաւատացեալներու մեծ բազմութիւն մը հա-
ղորդուեցան, յիշեցնելով մայր հայրենիքի եկեղեցի-
ները ոգեւորող ջերմեռանդութիւնը:

Երեկոյեան ժամուն Ս. Պարտիարք Լայրը կա-
տարեց Ոսկուրայի արարողութիւնը, որ հրաշալի
ապատրութիւն բրաւ բոլոր ժողովուրդին վրայ:
Ոսկուրայի հոգեյոյզ տաղերը երգեցին աղջիկներ:
Տարթ. Սանփան Կարապետեանի առաջնորդութեամբ
երուսաղէմի Անկիլեան Եպս. Գեր. Մէկինէս
Սրբազան, Պաղեստինի Բարձր Գովաէր Ն. Վ. Սրբ.
Ճօն Թապըթ Զէնալըք իր ընտանիքի անդամներով,
Պաղեստինի կառավարութեան արեւմտեան Քարտու-
ղար Ն. Վ. Սր. Լիւր եւ երուսաղէմի կառավարիչ
Ն. Վ. Սր. Քիթրօյ իրեն ընտանեաց անդամներով,
ինչպէս նաեւ ուրիշ պետական ու պաշտօնական
անձնաւորութիւններ եւ քաղաքի եւ քաղաքացի ու
Ամերիկացի բրիտանիաներ ներկայ էին այս խորհրդ-
դատը հանդէսին, որոնք Լայր. Եկեղեցւոյ հոգեւոր
ներշնչումներուն տակ հմայուած մեկնեցան:

Գեր. Մէկինէս Եպս., Ամեն. Ս. Պարտիարք Զօր-
մէն յետոյ, անդիւրէն կարգաց Ոսկուրայի աւետարա-
նը, զգնատաւորուած մեր եկեղեցւոյ շուրջառով, խոյ-
րով եւ ձեռքը գաւազան:

Աւագ Սրբաթու Զարչարանաց Յիշատակը կա-
տարուեցաւ զիշերը եւ աւուր պատշաճի քարոզը
խօսեցաւ Հոգ. Տ. Յովսէփ Ծ. Վ. Կարապետեան:

Լուսաւորեալի միջեկեղեցական հանդէսը կա-
տարուեցաւ այս տարի առանց ոնէ միջադէպի,
հակառակ խռուներամ եւ խռուհիւստանք բազմու-
թեամբ այլաբար ուխտաւորներուն:

Հանդէսին նախադասեց Պարքին. Փոխանորդ
Գեր. Տ. Միքայիլ Եպս. Աղաւունքի. իսկ Լուսա-
ւորեալի թափօրին, Ս. Կերեզմանի շուրջ, հանդի-
սապետն եղաւ Լուսաւոր Հոգ. Տ. Մուշեղ վրդ. Լայ-
րապետեան:

Ս. Զատիկի առաւել, Մայիս 5, Կիր. մեծ առ-
նախմբութիւնը կատարուեցաւ Ս. Յարութեան Տա-
փին մէջ: Թափօրին նախադասեց Լուսարարապետ
Գեր. Տ. Մեսրոպ Սրբազան, իսկ Ս. Պատարագը
մատոյց Գեր. Տ. Միքայիլ Եպս. Աղաւունքի եւ աւուր
պատշաճի քարոզով միութեանք ուխտաւորները:

Երեկոյեան հանդիսաւոր Անդատանին, որ կը
կատարուի Ս. Յակոբի մեծ բակին մէջ, հանդիսա-
ղիրն եղաւ Եգիպտոսի Առաջնորդ Գեր. Տ. Թորգոմ
Սրբազան:

Զատիկի Մեռելոցին (Մայիս 6, Բշ) Ս. Պատա-
րագ մատուցուեցաւ Ս. Փրիլի վանքի գաւթին մէջ:
Զատիկի Մեռելոցին է նաեւ «Յիշատակ բիւրաւոր
հանաւակաց յընթաց համաշխարհային պա-
տերազմիմ»: Այս առթիւ Ս. Պատարագը մատոյց
Ս. Աթուխ միարաններէն Ռէմէլի տեսուչ Հոգ. Տ.
Ներսէս վրդ. Թորոսեան. իսկ քարոզը խօսեցաւ

Գիր. Տ. Թորգոմ Սրբազան. Ս. Պատարագի աւարտումին՝ հոգեհանգստեան առաջին պաշտամունքը կատարուեցաւ նոյն ինքն Ս. Փրկչի գաւթին մէջ. որ ամբողջ զերեզմանաւան մըն է Ս. Աթոռի հանգուցեալ Պատրիարքներուն եւ Լուսարարացեալներուն եւ նշանաւոր եկեղեցականներու համար իսկ երկրորդ համագային հոգեհանգիստը սեպի ունեցաւ Ս. Փրկչի հասարակաց զերեզմանաւան մէջ. Արարայի նահատակներու Յուշարձանին շուրջ. ուր հոգեհանգստեան պաշտօնէն հորր խոսեցաւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի ուսուցիչներէն Տիար Գրիգոր Միսայեան:

Հասկալան հանդէսները երուսաղէմի մէջ կ'երկարին մինչեւ Հոգեգալուստ. եւ ուխտաւորներէն շատ բիշէր միայն կ'ստանն յիստն օր: Ս. Աթոռ այս միջոցին, հարաւոր կարգադրութիւններ կ'ընէ. որպէսզի աստուածային պաշտամունքը կատարուի երուսաղէմի յատուկ մեծփայփայութեամբ:

Պաղեստինի ու եգիպտոսի երկաթուղիներու վարչութիւնները մեծ գիւրութիւն կ'ընծայեն ուխտաւորներու, փոխադրութեան ասիլ կէտակէտ զեղչելով: Միւս կողմէն, Պաղեստինի ու Սիրիոյ մէջ ուխտաւորներ կ'օգտուին օրօններէն, որոնք կը մըրցին երկաթուղիներու հետ. ածան եւ աւելի արագ փոխադրութեան կողմէն: Յոսայի է որ Հայութիւնը, իր անտեսական կեանքին բարեբաւում, հեազհեազ պիտի կրնայ իր կանոնաւոր եւ փայլուն ուխտագնացութեամբ առաջին անգը բռնել Սուրբ-Քաղարի մէջ՝ արեւելեան ժողովուրդներու շարքին, իբրեւ ապացոյց իր հայացի գիտակցութեան եւ ջերմ հաւատարմին, իր հայրենաւանդ նախնայականորէն եւ այն սիրոյն զոր կը տածէ ինքն հանդէպ Սրբոց Յակոբեանց այս պանծալի հաստատութեան, որ Հայութեան կոթողը եղած է դարերէ ի վեր երուսաղէմի մէջ, բարձր պահելով Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դիրքը յարանաւանական զօրաւոր մրցակցութիւններու մէջ:

ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՀՕՐ

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԶԱՏԿԻ ԱՌԹԻՒ

Ս. Չափի Տօնին առիւ Ամեն. Ս. Պատարագ Հայր, Մայիս 6-9, Պատարագաւորներու զանգին մէջ քնդունեցաւ շնորհաւորական այցելութիւններ երուսաղէմի Քաղապապէ Ն. Վ. Բաղրպ Պէյ Նաշաւայի, Ամերիկեան, Յունական, Գերմանական, Յունական եւ եգիպտական Հիւպատոսներուն, ինչպէս նաեւ Լատինաց Ս. Պատրիարքին, Յրանչիակեանց Մեծաւորին (Քիւսթոս), Ռուսաց Արեւալան, Վարչներու, Ասորիներու եւ Հայկեներու Տեսչներուն, Գերման եւ Յուն Կարգիկաց վանքերու Մեծաւորներուն, նոյնպէս երուսաղէմի օսարարի ակաւան ու անձնաւորութեանց:

Երուսաղէմի անկլիքան եպօ. Գեր. Մէլիքեան եպօ. անձամբ այցելեց Ս. Պատարագին Մայիս 7, Գե. օր:

Յունաց Ս. Պատարագին կողմէն, Պաղեստինի Սրբազան, աւանդական շախմատով, Մայիս 9ին եկաւ շնորհաւորելու Ս. Չափի մեր Ս. Պատարագ Հօր:

ՓՈԽԱԳԱՐԸ ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆՔ

Ամեն. Ս. Պատարագ Հօր կողմէն, Պաղեստինի Սրբազան Գեր. Ս. Միքիլ եպօ. Աղաւնուցի, աւանդական

շախմատով, Ս. Չափի Տօնին առիւ, Մայիս 8ին փոխադարձ այցելութիւններ տուաւ Յունաց Պատարագաւորին, Ռուսաց Արեւալանային, Վարչներու, Ասորիներու եւ Հայկեներու վանքերուն:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱՅՅԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գարձեալ Ամեն. Ս. Պատարագ Հօր կողմէն, Գեր. Ս. Միքիլ եպօ. Աղաւնուցի, իր հետն ունենալով Հոգ. Ս. Կիւրեղ Վրդ. Բարալեանը, ներկայ գրեւորեցաւ Մայիս 3ին Բոլսիոյ Հիւպատոսներին՝ Բոլսիոյ Ազգային Տօնին առիւ կաւարտած պատգամական քնդունելութեան, եւ Թարգման Հոգ. Ս. Տրգոս Վրդ. Պաղեստինի հետ Մայիս 10ին՝ Ռուսական Հիւպատոսներ, Ռուսական Ազգային Տօնին առիւ կաւարտած պատգամական քնդունելութեան, իսկ Մայիս 13ին եգիպտոսի Նորթիսի Հիւպատոսին այցելեց՝ շնորհաւորելու համար Ն. Վսեմութեան պատգամը, եւ Մայիս 14ին ալ Հոգ. Ս. Կիւրեղ Վրդ. ի հետն ներկայ գրեւորեցաւ երուսաղէմի Անկլիքան եպօ. Մէլիքեան Սրբազանի շարեւան քնդունելութիւն:

ՂՈՒՐՊԱՆ ՊԱՅՐԱՄԻ

Ամեն. Ս. Պատարագ Հայր, իր հետն ունենալով Պաղեստինի Սրբազանը եւ վարդապետներ, Ղուրպան Պայրամի առիւ շնորհաւորական այցելութիւն տուաւ Պաղեստինի Միւսի Վսեմ. էլ Հանգ Եկմէն էլ Հիւսէյնի, իսկ Փոխանորդ Սրբազանը միեւնոյն օր այցելեց Քաղապապէ Վսեմ. Բաղրպ Պէյ Նաշաւայի, Սիւնկ. Կառավարիչ Վսեմ. Բոսի Պէլ Ապսէլ Հափի եւ Քաղալի աւանաւոր Իսլամ անձնաւորութեանց շուրհը եւ շնորհաւորական այցեխաբէր բողոց Ամեն. Ս. Պատարագ Հօր կողմէն:

ԿԻՒԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ ԵՐՈՒՍԱԼԱՅԻՒՄԻ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս որ անձնագրում էր Սիւնի մայրոց թիւին մէջ (էջ 159), քա Տօնէր Ժողովի որոշման, Ս. Արքայի Եղեմից Տեսչ Գեր. Ս. Մաքսեմ եպօ. Գարգեան եւ Դիւանապետ Տիար Կարապետ Նաշեան Սիւնի մեկնած էին Ապրիլ 14ին, Կիլիկիոյ Ս. Կարապիլոսին փոխանցելու Պէյրութի, Դամասկոսի եւ Լատիկիի երուսաղէմապական վանքեր, եկեղեցիներ եւ վարժարաններ: Ս. Արքայի ներկայացուցիչներ երուսաղէմ վերադարձան Ապրիլ 30, Գե. երեկոյ իրենց յանձնաւոր պատգամ կատարելէ ետք:

Դամասկոսի թեմին Կարապիլոսական Փոխանորդ նշանակուած է Վսեմ. Կարապիլոսի կողմէն Հոգ. Ս. Խապ Վր. Վրդ. Ազապանեան, իսկ Լատիկիի մէջ, Ն. Ս. Օծուքեան փոխարին համաձայն, Ամեն. Ս. Պատարագ Հայր քոյ շուած է որ Ս. Արքայի Միսայեան Հոգ. Ս. Վսեմ Վրդ. Գեաղեան շարունակէ իր պատգամը մինչեւ որ վերջին ձեռք տալ այդ թեմին կազմակերպութեան:

Շառ ուսուցիչի է որ Ս. Արքայի կողմէն Կիլիկիոյ Կարապիլոսական կազմակերպութեան ի նպաստը քնդաւորեալ այս դիւրութիւն խորունկ խանգաղաւորին մը յատկապէս է Սիւնիոյ Հայութեան մէջ, եւ Վսեմ. Կարապիլոս Պէյրութի թեմին ուղղեալ իր Կանգալին մէջ շատ զգուշ եւ շուրհ քնդաւոր ան զնախաւոր է Ս. Արքայի եւ անոր Ամեն. Դամասկոսի կողմէ ցոյց տուած այս գործակցութիւնը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է

Ս. ԱԹՈՌԻՍ ՏՊԱՐԱՆԷՆ

Օրմանեան Սրբազանի Ա. Չ. Գ. Ա. Պ. Ա. Տ. Ո. Ի. Մ. Ին

Վերջին եւ Գրգ Մասը

Նույաւ փառայի, Պողոս փառայի եւ Օրմանեան Ս. Ի պատկերներով

Ժամանակակից ազգային եկեղեցական պատմութիւն

1808 — 1910 Տարիներու

Գրեթէ 2000 երկիցեան երես. գին՝ 6 Ամերիկեան Տօլար. կամ
24 Անգլիական Շիլին. փոստի ծախսը մեր վրայ:

ԽՈՒՅՔ ԵՒ ԽՕՍՔ

Լոյս տեսաւ Ս. Արքուիս Տպարանէն հոգեւոյն Օրմանեան Սրբազանին ինքնակենսագրութիւնը, ԽՈՒՅՔ եւ ԽՕՍՔ շիշդոսով: Ուրաժալ 500 երեսնոց գիրք մը, տպագրուած ընտիր բուրքի վրայ, հեղինակին ամէնէն վերջին լուսանկարով զարդարուած, գին ՄԷԿ ՏՈԼԱՐ կամ ԶՈՐՍ ՇԻԼԻՆ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ:

Օրմանեան Սրբազան իր այս գիրքին մէջ ճշտափած է իր մանկութենէն մինչեւ 1918, իր Դամասկոս տարագրութիւնը, իր կեանքին ու իր գործունէութեան բոլոր կողմերը, խօսած է իրեն ժամանակակից դէպքերու եւ դէմքերու վրայ, իրեն յատկ ժողովրդական սահուն եւ հանելի ոնով, որ մեծապէս հետաքրքրական դարձուցած է իր նիւթը:

Դիմել Ս. Արքուիս Տպարանի Տեսչութեան:

ՍՊԱՐԱՆԻ ՏՊԱՐ

Գեր. Մկրտիչ Եպս. Աղանունիի ՄԻՍԻՐԱՆԷ ԵՒ ԱՅՅԵԼՈՒԹ ԶՈՅ ԵՐՈՒՍՈՒԹԵՐ գործը: Արդիւնք երկարատեւ պրպտութիւններու, որ կոչուած է հետաքրքրական պակաս մը լիցնել Հայ երուսաղէմի պատմութեան մէջ: Գործը յատուկ անուններու բազմութեամբ մըն է ըստ ինքեան, ու պիտի բովանդակէ 1500 է աւելի անուններ կենսագրական եւ պատմական տեղեկութիւններով հոխացած:

Տպագրութենէն ետքը պիտի որոշուի գիրքին գինը:

1919 ֆորման տպագրուած է արդէն:

Անոնք որ կը փափաքին ունենալ այս գիրքը, կրնան այժմէն արձանագրել տալ իրենց անունը եւ հասցէն, գիմելով Տպարանի Տեսչութեան:

DIRECTION DE L'IMPRIMERIE ARMÉNIENNE
JÉRUSALEM — PALESTINE

9. LA ROSERAIE D'ARMÉNIE. III, Pages Choiesies des Meilleurs Poètes du moyen âge et de la période suivante: Frik—Constantin d'Erzenga—Hovannès de Telgouran—Arakel de Sunik—Arakel de Baghèche—Grégoire d'Akhtamar—Hovassape de Sébaste—Stépannos—Sargavak de Berdak—Evêque Hovhannès—David de Salatzor. VIEUX CHANTS ANONYMES. Anthologie nouvelle illustrée de nombreuses reproductions des plus belles miniatures de manuscrits anciens. Évangile de Gaghik, Rois de Kars—Bible de Rois Héthoum II—Lectonnaire du Roi Léon III—Bible d'Essai Netchétzi—Évangiles de Chikbak, de Gallitzor, de Balou, etc. et de diverses d'art arménien. Traduction précédée d'une introduction et accompagnée de notices par ARCHAG TCHOBANIAN, Paris, Lib. Ernest Leroux, 1929. un vol. 19X28 cm., XIX-291 pages, Prix 100 francs.

10. A Lecture delivered at « Galstaun Park », by Mr. Mesroby J. Seth, M. R. A. S., on Sunday, the 12th February, 1928, on the occasion of the inaugural Garden Party of the Armenian Diocesan Educational Union (Calcutta.) p. 11.

11. KHOJAH PETRUS. The armenian merchant—Diplomat of Calcutta, from 1756-1763, by Mesroby J. SETH, M. R. A. S. (London): A paper read at the Eleventh Meeting of the « Indian Historical Records Commission » held at Nagpur. C. P., in December, 1928. Calcutta, 1929, p. 17.

12. ՄԱՍԻՍ ՕՐԱՅՈՅՑ, (պատի) 1929. է. Տարի, կազմեց եւ հրատարակեց՝ Հայկ Աճեմեան. Ասրպասականի Հայոց Թեմական Տպարան, Թարիկ:

13. Մեր Պատմութիւնը եւ ճոր սերունդը, դասասխտութիւն մը Կ. Խաչեանի, հրեկ. Հայ Գրասիրաց Միութեան, Մարտիի, քիւ 1. Տպգր. Արար, Մարտի, 1929, 8° էջ 33:

14. Փոքորիկը (խիս ծիմադաւած ֆոլէկի մէկ տար). Գր. Բ. Տիւլկերեան. Տպգր. Արամ Գասապեան Աղեֆանդրիա, 1929. 8° էջ 16. Գին՝ 2 Ե. Գ.:

5. Նոր Սերունդ, Ամսագիր, Յունաստանի Հայ Գործակալական Ընդհանուր Միութեան, Գ. Տարի, Նոր ՇՐՋԱՆ (Մարտէն սկսեալ կը հրատարակուի). Տարեկան բաժանորդագրութիւն Յունաստան՝ 60 Տրախի, Ամերիկա՝ 1 Տպր, Ֆրանսա եւ Սիւրիա 20 Լրան, Թուրքիա 2-օսմ. սկի, Ուրիշ երկիրներ՝ 4 Շիլին: Հասցէ.

Revue Mensuelle NOR SEROUNT
Poste Restante, le Pirée Grèce

6. ՊԱՀԱԿ. Ազգային, Բաղաճական Մարտկոյտ, Արտատպ. Ե. Պառլեան, իւրաքանչիւր քիւլին զինք 1 Տրախի. Հասցէ. Էլեմարիա Սրուա Դօրմպօ, քիւ 30:
7. ARCHIV ORIENTALNI. Journal of the Czechoslovak Oriental Institute, Prague, Editet by BedRich Hrozny. Vol. I March 1929 N° 1, Praha. p. 90:

ԲՈՒԺԱՆԲ և ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Առողջապահական և Գիտական
ամսագիրներէն (միակը իրենց տեսակին մէջ) ՁՐԻ մէկ օրինակ տանալու համար անմիջապէս հասցէդ զրկէ M. DERSAHAKIANԻ 16, Rue Lamoriuière, Anvers (Belgique) կամ POUJANKԻ 126, Fb. St. Denis, Paris (X), France.

ԿԸ ՓՆՏՈՒՈՒՒ

Էնգարէցի Յակոբ Գրիգոր Օտապաշեան, 38 տարեկան, որ կը կարծուի ըլլալ Եւֆայի կամ Հայֆայի կողմէրը:

Ձինք ճանչցողներէն կը խնդրուի տեղեկութիւն տալ իր մօր՝ Էնգարէցի Տիկին Հոփսիմէ Օտապաշեանի.

Հայկական Գէմք Թիւ 567 ՊԵՐՈՒԹ
կամ

Տ. Մեսրոպ Եպս. Նշանեանի

Հայոց Պատրիարքարան
ԵՐՈՒՍԱԼԷՄ

ՊԱՏԳՈՒԹԻՒՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՆՈՐԵՐ

Հայաստան Թիւրքիէն

Թիւրքախօս Հայոց կողմէն եղած խնդրանքին վրայ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին հայաստան թիւրքերէն ծանօթ պատմութիւնը, վեցերորդ անգամ ըլլալով լոյս տեսած է Ս. Աթոռիս Տպարանէն, գեղեցիկ թուղթի վրայ, խոշոր տառերով, մաքուր տպագրութեամբ. Գին Մէկ անգլիական շիլին Պաղեստինի և Սիւրիոյ համար. իսկ Ամերիկեան 25 սենթ՝ միւս բոլոր երկիրներու համար: Փօստի ծախքը մեր վրայ:

Տպարան Սրբոց Յակոբեանց

Բազմավասակ Ոստիցի ու դասիարակ, Համբարձում Երամեան Վանի Երամեան Վարժարանի Հիմնադիր-Տնօրէնը, — որ բազմաթիւ սերունդներ հասցուցած եւ օժտած է զանոնք ազգային համարիս ոգիով ու հայրենասիրական մաքուր զգացումներով եւ քէ այդ սերունդներն ախօր նման Վանի գեղեցիկ ու ուղղաձիգ բարձրներուն, հասակ են նեցած ու նոխացած որոշ դիրքեր գրաւելով ազգային կրթական ու առեւտրական մարզերու մէջ, — իր բազմամեայ կրթական գործունէութիւնը, յարակից ազգային դէպքերով ու քաղաքական անցքերով, մանրամասնօրէն գրի առած, կը փափաքի հրատարակութեան իր զայն եւ որպէս ազգային ներհնչարան, հրիսակել զալիք սերունդներուն:

Ընդ առաջ երբայով ազգային յոգնաջան Վաստակաւորին առաջարկին, կազմած ենք Յանձնախումբ մը, նպատակ ունենալով իրագործել բարի ծերունիին փափաքը:

Ներկայիս բացուած կը հռչակենք ՀԱՄԲԱՐԶՈՒՄ ԵՐԱՄԵԱՆ-Ի ՅՈՒՆՆԱԲԶԱՆ ինքնուրուի Երկնասոր, պահպանաւոր, 1400 էջնոց երկասիրութիւնը: Ամբողջ գործին բաժանորդագրին է մէկ եգ. Ոսկի:

Ուստի կոչ կ'ընենք Հայ ժողովուրդի գիտակցական ոգիին, վստահ ըլլալով քէ ան դրապէս քաջալեր պիտի հանդիսանայ բազմամեայ վաստակաւորին ու պիտի փութայ այժմէն իսկ ապահովել օրինակ մը յիշեալ երկասիրութենէն երջանիկ առիքը ընծայելով անգուգական կրթական մշակին վայելելու իր կէս դարու յոգնաջան աշխատութեան արդիւնքը ի լոյս ընծայելով ՅՈՒՆՆԱԲԶԱՆ մակագրութեամբ իր գրական աշխատութիւնը:

Բաժնեգինները եւ նուէրները պէտք է դրկել Յանձնախմբի Նախագահ Գեր. Տ. Մամբրէ Ծ. Վրդ. Սիրունեանի, Աղեւսանդրոյ Առաջնորդարանի հասցեով:

Rév. Père MAMPRÉ SIROUNIAN - Communauté Arménienne
ALEXANDRIE (Egypte)

Դարձեալ ուրախութեամբ կը հաղորդենք քէ մեր Ամերիկայի Լիազոր ներկայացուցիչն է Քրէզնօի Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան կողմէ ընտրուած Յանձնախումբը, որուն կ'աշենապետէ Տիար Միհրան Զիբունի եւ որուն պէտք են դրկել Ամերիկաբնակ ազգայինք, իրենց բաժնեգինն ու նուէրները: Հասցէ, Տիար Միհրան Զիբունի Կօստըրի. 2324 Ալվընի Վանքիւրա Քրէզնօ (Գալիֆօռնիա) Ամերիկա

Mr. MIHRAN CHITUNI, Grocery
2324 Ventura Avenue. FREZNO (California), U. S. A.